

Handel ludźmi w Polsce

Raport za 2016 r.

Warszawa 2017

Materiał opracowano w Wydziale do Spraw Europejskiej Sieci Migracyjnej
i Przeciwdziałania Handłowi Ludźmi

w Departamencie Analiz i Polityki Migracyjnej

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji

Spis treści

I. Wprowadzenie

4

II. Handel ludźmi – zagadnienia ogólne

6

1. Definicja problemu
2. Handel ludźmi jako przestępstwo globalne
3. Handel ludźmi w prawodawstwie polskim

III. Zjawisko handlu ludźmi w Polsce

15

1. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Polsce
2. Wpływ przestępstwa handlu ludźmi na ofiary
3. Pokrzywdzeni przestępstwem handlu ludźmi – statystyki ogólne
4. Pokrzywdzeni przestępstwem handlu ludźmi – cudzoziemcy w Polsce
5. Pokrzywdzeni przestępstwem handlu ludźmi – obywatele polscy zidentyfikowani na terenie RP
6. Polskie ofiary handlu ludźmi za granicą

IV. Handel ludźmi – zapobieganie i przeciwdziałanie

43

1. Społeczna świadomość handlu ludźmi
2. Zapobieganie handlowi ludźmi w Polsce
3. Zwalczanie handlu ludźmi w Polsce
4. Nowe rozwiązania wspierające przeciwdziałanie handlowi ludźmi
5. Instytucje zaangażowane w przeciwdziałanie handlowi ludźmi i pomoc ofiarom
6. Organizacje pozarządowe w walce z handlem ludźmi

V. Podsumowanie

69

VI. Summary

72

VII. Bibliografia

?

I. Wprowadzenie

Przez wielu nazywany też współczesnym niewolnictwem, handel ludźmi jest poważnym przestępstwem rażąco naruszającym podstawowe prawa człowieka, którego istotą jest wykorzystanie człowieka nawet za jego zgodą, przy użyciu konkretnych metod i środków. Jest zbrodnią naruszającą niezbywalne prawo każdego człowieka do godności zagwarantowanej przez liczne porozumienia międzynarodowe, a także przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej. Prawo to jest jednak globalnie łamane. Ofiarami handlarzy co roku padają miliony ludzi na całym świecie: kobiety i mężczyźni, dorośli i dzieci. ONZ informuje, że biznes ten niewoli ludzi i przynosi grupom przestępczym 32 miliardy dolarów dochodu każdego roku¹.

Handel ludźmi jest przestępstwem wieloczynnościowym, a sprawcy stosują szereg środków celem skutecznego zwerbowania i wykorzystania ofiar. Najczęściej są to metody dotyczące wprowadzania w błąd co do oferowanej pracy lub charakteru związku emocjonalnego pomiędzy werbnikiem a przyszłą ofiarą (tzw. metoda „na miłość”). Osoby są wykorzystywane do niewolniczej pracy, prostytucji, żebractwa, do popełniania przestępstw, do zawierania fikcyjnych umów, w tym także małżeńskich. Stają się więc silnie uzależnione od sprawców zarówno materialnie, jak i emocjonalnie. Dlatego też przeciwdziałanie handlowi ludźmi, jak również pomoc ofiarom mają wymiar wielosektorowy i wymagają kompetencji ekspertów z wielu dziedzin. Dodatkowo, warto być wyczulonym i mieć na uwadze, że w dyskursie społecznym panuje wiele mitów i błędnych przekonań na temat zjawiska handlu ludźmi. Jedynie prawidłowe zdefiniowanie kluczowych wskaźników/elementów handlu ludźmi może być pierwszym krokiem w identyfikacji ofiar i może pomóc uratować komuś życie.

Różnorodność form wykorzystania, transgraniczność, zróżnicowanie stosowanych przez sprawców środków przemocy, trudne, nieraz sprzeczne emocje ofiar, a także niejednolity odbiór społeczny procedury w zależności od regionu świata – wszystko to czyni z handlu ludźmi wyzwanie dla społeczności międzynarodowej oraz organów władzy i ścigania. Co więcej, handel ludźmi jest przestępstwem ściśle związanym z ruchami migracyjnymi, jest więc zjawiskiem niezwykle dynamicznym, dotyczącym całego świata i wynika przede wszystkim z istnienia problemów i różnic natury społecznej, ekonomicznej czy kulturowej. Podejmując próbę oceny skali i przyszłych trendów tego zjawiska, można spodziewać się w regionach napięć politycznych, kryzysów gospodarczych i militarnych (kraje pochodzenia ofiar), ale także w regionach względnego spokoju i równowagi gospodarczej (kraje docelowe). W dużym uproszczeniu można uznać, że regiony docelowe to państwa Europy Zachodniej i Północnej, pozostałe części Europy (tj. państwa Europy Wschodniej, Środkowej i Południowej) to regiony tranzytowe, zaś krajami pochodzenia są przede wszystkim państwa Azji i Afryki. W efekcie handel ludźmi to przestępstwo bardzo trudne do wykrycia i udowodnienia.

Czytelnik raportu powinien mieć świadomość, że Polska jest jednocześnie krajem pochodzenia, krajem tranzytowym oraz krajem docelowym dla ofiar handlu ludźmi. Obywatele polscy, zarówno kobiety jak i mężczyźni, na terenie naszego kraju są werbowani, a następnie wykorzystywani do pracy przymusowej, żebractwa, kradzieży lub wyłudzenia świadczeń oraz kredytów za granicą. W mniejszym stopniu niż kilka lat temu, niemniej wciąż widoczny jest proceder handlu kobietami.

¹ *Global Report on Trafficking in Persons*, United Nations, New York, 2014.

Polki padają ofiarą eksploatacji seksualnej, w tym zmuszania do prostytucji, lub innych usług seksualnych, zarówno za granicą jak i w Polsce. Nasz kraj jest również miejscem docelowym dla organizatorów tego procederu, a ofiarami są najczęściej obywatele państw europejskich: Rumunii, Bułgarii oraz Ukrainy, a także państw azjatyckich: m.in. Wietnamu, Filipin, Sri Lanki.

Poniższa mapa z Raportu Handlu Ludźmi opracowanego przez Departament Stanu USA plasuje Polskę w pierwszej (zielonej) kategorii krajów, których rządy w pełni stosują się do minimalnych standardów zgodnych z TVPA (*Trafficking Victims Protection Act*) i stanowi dobry kontekst do oceny zjawiska handlu ludźmi w naszym kraju.

■ Kat. 1 ■ Kat. 2 ■ Kat. 2 (KO) ■ Kat. 3

Źródło: *Trafficking in Persons Report 2017 - US Department of State*

Niniejszy Raport MSWiA jest próbą opisu tego skomplikowanego procederu oraz metod przeciwdziałania, które zostały podjęte przez polskie służby i współpracujące z nimi organizacje pozarządowe w 2016 roku.

Handel ludźmi – zagadnienia ogólne

1. Definicja problemu

W rozumieniu prawa międzynarodowego **handel ludźmi** oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie innych osób do prostytucji lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów. Zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod, o której mowa powyżej².

W imieniu Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) zagadnieniem handlu ludźmi zajmuje się Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości – jedna z wyspecjalizowanych agend organizacji. Według danych przez nią zebranych, handel ludźmi jest trzecim najbardziej dochodowym nielegalnym biznesem, po handlu bronią i narkotykami. Szacuje się, że proceder ten generuje 32 miliardów dolarów dochodu rocznie.

² Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne NZ dnia 15.X.2000 r. oraz Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi przyjęta dnia 16 maja 2005 r.

2. Handel ludźmi jako zjawisko globalne

Handel ludźmi to przestępstwo o globalnym zasięgu, występujące w większości państw świata. Między rokiem 2012 a 2014 w 106 krajach wykryto tego typu sprawy i prowadzono postępowania, które dotyczyły 63251 ofiar. Tylko w Europie Zachodniej i Południowej w latach 2012-2014 uwolniono ofiary, będące obywatelami 137 państw³. Prawdziwa skala zjawiska jest jednak trudna do oszacowania. Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) ocenia, że na całym świecie ofiar może być nawet 2,4 mln. Światowa Organizacja Pracy (ILO) kalkuluje, że liczba samych ofiar pracy przymusowej na świecie może sięgać nawet 21 mln, z czego 18,7 mln to pracownicy szeroko rozumianego sektora prywatnego, a 2,2 – ofiary przymusu państwowego. Jej zdaniem, nawet 4,5 mln osób rocznie pada ofiarą eksploatacji seksualnej⁴.

Raport UNODC *Global Report on Trafficking in Persons 2016* analizuje główne tendencje dotyczące zjawiska handlu ludźmi. Większość ofiar (51%) jest nadal wykorzystywana w przemyśle erotycznym (prostytcja, pornografia), choć warto zaznaczyć, że udział tej formy w globalnym ujęciu handlu ludźmi spada (od 2014 r. o 2%). Nieco mniej ofiar (36,7%) jest przymuszanych do pracy, głównie w rolnictwie, przemyśle tekstylnym, budownictwie oraz zakładach przetwórczych. Na kategorię inne (12,3%) składają się m.in.: zmuszanie do działalności przestępczej (wyłudzenie kredytów i świadczeń socjalnych, kradzieże), żebractwo, niewolnictwo domowe, zmuszanie do zawierania fikcyjnych małżeństw, handel organami, ale też nielegalne adopcje oraz werbowanie dzieci-żołnierzy.

Wykres 1. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi na świecie w latach 2012-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNODC.

Zmiana proporcji form eksploatacji pociąga za sobą również zmianę profili ofiar. Choć to nadal kobiety najczęściej wpadają w ręce handlarzy, to statystyki wyraźnie pokazują, że wzrasta liczba ofiar wśród dzieci i mężczyzn. Obecnie dzieci stanowią 28% wszystkich ofiar handlu ludźmi (20% to dziewczynki, a 8% – chłopcy), a mężczyźni – 21%.

³ *Global Report on Trafficking in Persons 2016*, United Nations, New York, 2014, s. 5.

⁴ *Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour*, International Labour Office (ILO), Geneva 2014 oraz *Global estimate of forced labour 2012: Results and Methodology*, International Labour Office (ILO), Geneva 2012, s. 41.

Wykres 2. Ofiary handlu ludźmi na świecie (podział według wieku i płci) w latach 2012-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNODC.

Handel ludźmi a specyfika regionów

Porównując dane zebrane przez UNODC, można dostrzec, że formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi są zależne od regionu. Wyraźnie widać to na przykładzie regionu Europy Zachodniej i Południowej w odniesieniu do regionu Europy Wschodniej i Azji Środkowej. Proporcje bardzo się różnią. O ile w Europie najczęściej wykorzystuje się ofiary w szeroko rozumianym seksbiznesie (66%), o tyle w Azji Środkowej i Europie Wschodniej, gdzie główną formą eksploatacji jest praca przymusowa (64%), odsetek ten wynosi 31%. Z tego też powodu Europa Wschodnia i Azja Środkowa jest jedynym regionem świata, w którym to mężczyźni częściej niż kobiety padają ofiarą handlarzy ludźmi i stanowią aż 53% pokrzywdzonych.

Wykres 3. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Europie w latach 2012-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNODC.

Wykres 4. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Europie Wschodniej i Azji Środkowej w latach 2012-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNODC.

W Europie dominuje eksploatacja w seksbiznesie (66%), dalej mamy do czynienia z przymuszaniem do pracy (30%). Warto zauważyć, że odsetek ten wzrósł aż o 9% na przestrzeni ostatnich dwóch lat⁵. Inne formy eksploatacji to 4% wszystkich przypadków.

Statystyki te przekładają się na fakt, że w Europie najczęściej rozpoznawanymi ofiarami są kobiety (w tym nieletnie dziewczęta), które stanowią 74% ofiar. Wykorzystywane są one na wszystkie możliwe sposoby: do pracy przymusowej, w niewolnictwie domowym, do zawierania fikcyjnych małżeństw, żebractwa itd. Najczęściej jednak wykorzystuje się je w seksbiznesie, w którym stanowią 67% poszkodowanych.

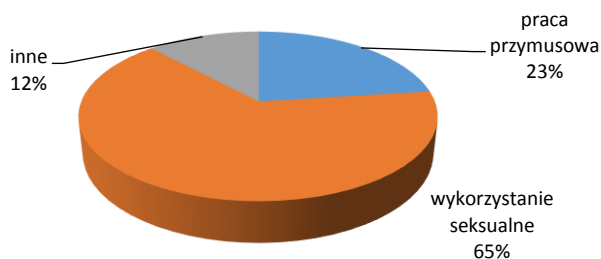
Europa Środkowa i Południowo-Wschodnia

Przybliżone, choć nieco odmienne proporcje do tych zachodnioeuropejskich przyjmuje obecnie rynek handlu ludźmi w Europie Środkowej i Wschodniej, do której UNODC zalicza Polskę. 65% zarejestrowanych przypadków handlu ludźmi w tym regionie w latach 2012-2014 polegało na eksploatacji seksualnej, 23% – pracy przymusowej, 12% – innych formach wykorzystywania.

⁵ Por. *Global Report on Trafficking in Persons*, United Nations, New York, 2014.

Wykres 5. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej w latach 2012-2014.

Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej

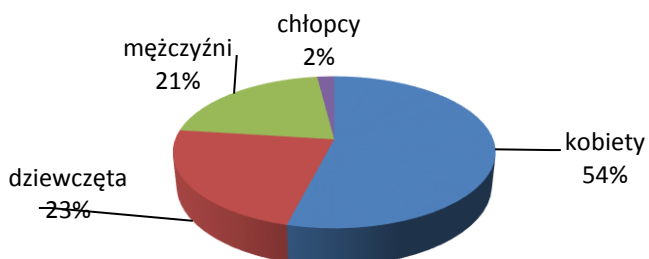
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNODC.

77% wykorzystanych stanowią kobiety i nieletnie dziewczęta (kolejno: 54% i 23%), które najczęściej są ofiarami eksploatacji seksualnej (aż 97% przypadków). O ile w ogólnym ujęciu odsetek mężczyzn-ofiar w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej spada w ostatnich latach, o tyle w niektórych krajach, np. Serbii i Czechach, dostrzega się tendencję przeciwną.

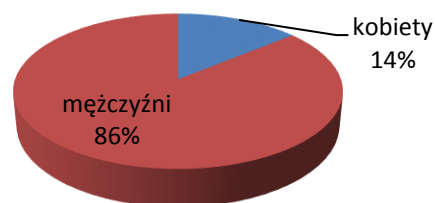
Wykres 6. Ofiary handlu ludźmi w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej w latach 2012-2014 (podział wg wieku i płci).

Wykres 7. Ofiary handlu ludźmi w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej w latach 2012-2014 (praca przymusowa)

Ofiary handlu ludźmi w Europie Śr. i Płd.-Wsch. (podział wg wieku i płci)

Ofiary handlu ludźmi w Europie Śr. i Płd.-Wsch. (praca przymusowa)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UNODC.

We wszystkich państwach regionu mężczyźni byli przede wszystkim ofiarami przymusowej pracy i stanowili 86% wszystkich poszkodowanych w tej grupie.

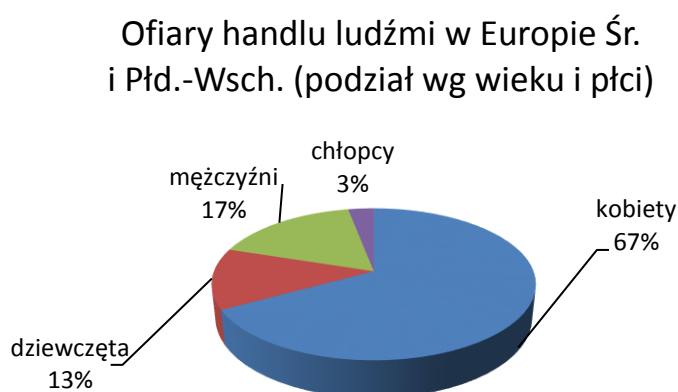
Europa Środkowa jest nie tylko punktem docelowym, ale także miejscem pochodzenia ofiar handlu ludźmi. Większość rozpoznanych tu ofiar była wykorzystywana na terytorium własnego kraju (41%). Duża ich część pochodziła z innych krajów regionu (28%). Ofiary pochodzenia środkowoeuropejskiego wywożone zagranicę najczęściej trafiały do krajów Europy Zachodniej i Południowej (85%).

Handel ludźmi w Unii Europejskiej

Aż 65% zarejestrowanych poszkodowanych na obszarze Unii Europejskiej jest obywatelami państw członkowskich. W latach 2013-2014 najwięcej ofiar było wśród obywateli: Rumunii, Bułgarii, Holandii, Węgier i Polski (dane dotyczące obywateli UE), natomiast jeśli chodzi o ofiary pochodzące spoza UE, najliczniej wykorzystywani byli obywatele: Nigerii, Chin, Albanii, Wietnamu oraz Maroka⁶.

80% zarejestrowanych ofiar stanowiły kobiety. Biorąc pod uwagę wiek ofiar, statystyki przedstawiały się następująco: 67% wszystkich ofiar to dorosłe kobiety, 17% – dorośli mężczyźni, 13% – nieletnie dziewczęta, 3% – nieletni chłopcy.

Wykres 8. Ofiary handlu ludźmi w Unii Europejskiej (podział według wieku i płci).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT.

Z danych zebranych w państwach członkowskich w latach 2010-2012 wynika, że w tym czasie ofiarami handlarzy padały najczęściej osoby po 25. roku życia (45%), następnie te z grupy wiekowej 18-24 (36%). Nastolatkom z przedziału wiekowego 12-17 stanowili 17% wszystkich ofiar, a 2% to dzieci poniżej 11. roku życia.

Najwięcej ofiar eksploatowano w seksbiznesie (69%). 19% było przymuszanych do pracy, a 12% wykorzystywano w inny sposób, np. przez przymuszanie do zebrania lub działalności przestępczej, sprzedaży narządów. Choć autorzy raportu *Trafficking in human beings* przestrzegają, że nie da się wyciągnąć jednoznacznych wniosków dotyczących związków między płcią ofiary a konkretną formą handlu ludźmi, to kolejne badania potwierdzają, że to kobiety najczęściej wykorzystywane są w seksbiznesie (85% wszystkich wykorzystanych kobiet i 95% ofiar eksploatacji seksualnej). Mężczyźni

⁶ *Trafficking in human beings*, Eurostat, Luxembourg 2015, s. 11.

z kolei przede wszystkim przymuszani są do pracy (71%). W kwestii innych form eksploatacji, kobiety stanowią 52% ofiar, mężczyźni – 38%. W 10% przypadków płeć ofiar jest nieznana.

Wykres 9. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Unii Europejskiej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT.

3. Handel ludźmi w prawodawstwie polskim

Rzeczpospolita Polska jest stroną licznych konwencji międzynarodowych poświęconych kwestii przeciwdziałania handlowi ludźmi. Szczególnie istotne znaczenie mają:

Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji (z 1950 r.),

Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej (z 2000 r.)

oraz Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu, oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi (protokół dodatkowy do Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, zwany też Protokołem z Palermo).

Wszystkie trzy dokumenty powstały w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Ponadto Polska jest też stroną Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (z 2004 r.) i dokonała w wymaganym czasie (do 2013 r.) implementacji Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar – podstawowego dokumentu Unii Europejskiej, który poszerza definicję handlu ludźmi (m.in.: o wyzyskiwanie do działalności przestępczej) oraz zawiera m.in. klauzulę niekarania ofiar za przestępstwa, do których popełnienia były zmuszane jako ofiary handlu ludźmi.

Polska ratyfikowała również Protokół z 2014 r. do Konwencji nr 29 dotyczącej pracy przymusowej, z 1930 r. Międzynarodowej Organizacji Pracy, zgodnie z którym zobowiązała się do opracowania, w konsultacji z organizacjami pracodawców i pracowników, krajowej polityki i planu działania na rzecz skutecznej i trwałej likwidacji pracy przymusowej lub obowiązkowej oraz podjęcia skutecznych środków zapobiegawczych i eliminujących, zapewnienia ofiarom ochrony i dostępu do odpowiednich i skutecznych środków naprawczych, takich jak odszkodowanie, oraz karania sprawców pracy przymusowej lub obowiązkowej.

Zgodnie z artykułem 115§22 kodeksu karnego

Handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

- 1) przemocy lub groźby karalnej,
- 2) uprowadzenia,
- 3) podstępu,
- 4) wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,
- 5) nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
- 6) udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą,

– w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie,

w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy.

Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1-6.

W Polsce karanie sprawców handlu ludźmi odbywa się na podstawie art. 189a kk

§ 1 „Kto dopuszcza się handlu ludźmi, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata”.

§2 „Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

W świetle art. 189a kk handel ludźmi jest zagrożony karą nie niższą niż 3 lata, co oznacza, że proceder ten jest uznany za zbrodnię, a górną granicą ustawowego zagrożenia jest pozbawienie wolności do lat 15. Warte podkreślenia jest, że z uwagi na wysoki stopień szkodliwości ustawodawca wprowadził także karalność przygotowania do popełnienia przestępstwa.

II. Zjawisko handlu ludźmi w Polsce

1. Formy wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w Polsce

W Polsce handel ludźmi jest zjawiskiem stosunkowo nowym i ulegającym ciągłym przemianom. Nasilenie przestępstw zaobserwowano na początku lat 90. ubiegłego wieku. Specyfika Polski polega na tym, że jest ona zarazem krajem pochodzenia ofiar, państwem tranzytowym – przez które odbywa się transport ofiar z Europy Wschodniej i Azji do Europy oraz krajem docelowym, na terytorium którego ofiary handlu ludźmi (głównie z Ukrainy, Bułgarii, Rumunii i państw azjatyckich – szczególnie z Wietnamu – oraz Polacy) są eksploatowane.

Ofiarami handlu ludźmi w Polsce padają najczęściej osoby młode (zarówno kobiety, jak i mężczyźni) z wykształceniem podstawowym, bezrobotne. W przeważającej liczbie przypadków handel ludźmi jest dziełem zorganizowanych grup przestępczych, skoncentrowanych na tym procederze bądź traktujących tę działalność jako jedno z dogodnych źródeł dochodu. W Polsce poszkodowani handlem ludźmi najczęściej padają ofiarą: wykorzystania seksualnego, wykorzystania do pracy przymusowej, zmuszania do popełniania przestępstw, do żebrania, a także do wyłudzenia kredytów i świadczeń socjalnych.

Eksploatacja seksualna – przestępstwo handlu ludźmi w Polsce przez wiele lat było niemal wyłącznie związane z tą formą wykorzystywania, najbardziej dostrzegalną społecznie. Obecnie przypadki eksploatacji seksualnej są nadal licznie ujawniane, lecz z uwagi na masowe zgłoszenia wykorzystania do pracy przymusowej nie stanowią już dominującego trendu w obrazie zjawiska handlu ludźmi. Przestępstwo to popełniane jest w większości na szkodę kobiet i dziewcząt. Ofiarami padają cudzoziemki w Polsce (przede wszystkim obywatelki Bułgarii, rzadziej Ukrainy i Rumunii – dotyczy to szczególnie procederu tzw. prostytucji przydrożnej), jak i Polki za granicą (zwłaszcza w Niemczech i Holandii), a także na terenie kraju, gdzie są wykorzystywane w tzw. prostytucji w „mieszkaniówkach”.

Sprawy prowadzone przez Policję

Policjanci na terenie województwa lubuskiego ustalili, że grupa przestępcza składająca się z 3 mężczyzn obywatelstwa polskiego zajmuje się werbowaniem kobiet do odpłatnego świadczenia usług seksualnych. W wyniku realizacji sprawy ustalono, że sprawcy wytypowali kobietę obywatelstwa polskiego, znajdującą się w krytycznym położeniu – znacznym zadłużeniu i braku środków finansowych na zakup pożywienia oraz innych artykułów codziennej potrzeby. Jeden ze sprawców zaproponował jej odpłatne świadczenie usług seksualnych i osiągnięcie korzyści w agencji towarzyskiej, prowadzonej przez drugiego ze sprawców, na co poszkodowana wyraziła zgodę. Sprawcy uzgodnili pomiędzy sobą dostarczenie, przekazanie, a następnie przetransportowanie kobiety w celu wykorzystania jej do uprawiania prostytucji. Plan się nie powiódł – zostali oni zatrzymani przez Policję w trakcie dostarczania kobiety do agencji towarzyskiej.

Sprawy prowadzone przez Straż Graniczną

W 2016 r. w toku śledztwa prowadzonego przez Morski Oddział Straży Granicznej kobieta zeznała, że w sierpniu 2015 r. została zwerbowana do prostytucji przez ojca swojego 18-letniego syna. Wykorzystał on jej emocjonalny stosunek do dziecka oraz trudne położenie, aby zmusić ją do uprawiania przydrożnej prostytucji na terytorium RP, Niemiec i Danii. Szantażował ją, poniżał i bił, pozbawił dochodu i odebrał jej dokumenty tożsamości. Groził też, że wyrządzi krzywdę jej dziecku lub jej bliskim. W ten sposób razem z dwójką pozostałych sprawców zmuszał ją do prostytuowania się na terenie Lęborka, powiatu kieleckiego, wejherowskiego oraz w Niemczech i Danii. W sprawę zamieszany był też mężczyzna, który dowoził ją na miejsce świadczenia usług seksualnych, oraz kobieta, która instruowała ją, jak ma je wykonywać oraz jak się zabezpieczać. Odbierała od niej ponadto pieniądze i informowała mężczyzn o liczbie obsłużonych klientów.

Praca przymusowa – ilość przypadków handlu ludźmi do pracy przymusowej zdecydowanie wzrasta. Na etapie werbunku ofiary są wprowadzane w błąd co do warunków pracy i zakwaterowania. W trakcie wykonywania pracy nie otrzymują wynagrodzenia lub otrzymują wynagrodzenie niższe niż obiecano, są przetrzymywane w miejscu zamieszkania, umieszczane w miejscach zakwaterowania, których standard często jest niski, mają ograniczoną swobodę poruszania się, a ich rozmowy są kontrolowane. Zabiera im się telefony komórkowe i dokumenty tożsamości i zmusza do pokrywania kosztów zakwaterowania, wyżywienia i transportu, powodujących narastającą spiralę długu. W sprawach dotyczących pracy przymusowej istnieje problem szerokiej interpretacji zachowań sprawczych: od naruszenia praw pracowniczych poprzez wyzysk do pracy lub usług o charakterze przymusowym po znamiona niewolnictwa. Proceder ten dotyczy zarówno obywateli Polski za granicą (szczególnie w Wielkiej Brytanii, Holandii i w Niemczech), jak i Polaków na terenie RP oraz przebywających tu cudzoziemców.

Sprawy prowadzone przez Straż Graniczną

Nadwiślański Oddział Straży Granicznej prowadził w 2016 r. dwie sprawy związane z pracą przymusową.

W pierwszej z nich, w toku czynności przeszukania i oględzin miejsca świadczenia pracy oraz zakwaterowania, ujawniono i zidentyfikowano 69 obywateli Ukrainy (49 kobiet i 20 mężczyzn). Osoby te zatrudnione były w firmie zajmującej się profesjonalnym zbiorem i skupem jabłek, a następnie ich sortowaniem oraz sprzedażą. Cudzoziemcy pracowali po 12-14 godzin na dobę. Po rekrutacji zostali dotransportowani do miejsca, w którym mieszkali i pracowali. Od razu trafili do pracy. Zgodnie z relacjami ofiar, mogły się one wykąpać pierwszy raz dopiero po tygodniu od przyjazdu. Miejsce zamieszkania stanowiły kontenery, postawione jeden na drugim i ułożone w ciągi (jak bloki mieszkalne). W pokojach jeden obok drugiego stały piętrowe metalowe łóżka. W innych pomieszczeniach zorganizowano przestrzeń do przygotowywania posiłków z butlami gazowymi oraz prowizorycznymi zlewami. Pomieszczeń nie ogrzewano. Kontenery były zniszczone. Warunki nie odpowiadały jakimkolwiek wytycznym sanitarnym i bezpieczeństwa (w tym przeciwpożarowego).

Druga sprawa – prowadzona przez ten sam oddział Straży Granicznej – dotyczyła wykorzystywania do pracy obywateli Ukrainy w warszawskich restauracjach. W jej wyniku zidentyfikowano 22 domniemane

ofiary handlu ludźmi (kolejne dwie zarejestrowano już w roku 2017). W trakcie śledztwa gromadzony jest materiał dowodowy, mający skutkować udowodnieniem tezy, że sprawcy – działając wspólnie i w porozumieniu, posiadając określone role w procederze, stwarzając stosunek zależności poprzez niewypłacanie wynagrodzeń, zabieranie dokumentów, podpisywanie dokumentów in blanco, pożyczki albo weksle oraz wykorzystując krytyczne położenie ofiar – organizują rekrutację, transport do Warszawy oraz zakwaterowanie ofiar w celu ich wyzysku. Ofiary – niemogące znaleźć pracy w swoim kraju, nieznające realiów panujących w Polsce, w tym procedur związanych ze świadczeniem pracy – zmuszane były do wielogodzinnej pracy w restauracjach, za którą nie wypłacano im wynagrodzenia lub robiono to z opóźnieniem lub w niepełnym wymiarze.

Zmuszanie do drobnych przestępstw – polega na zmuszaniu ofiar do dokonywania kradzieży kieszonkowych lub np. w sklepach. Przekroczenie w ten sposób prawa przez ofiarę stanowi także element nacisku na nią – nielegalność jej działań jest stale podnoszona przez prześladowców, co przekłada się na niechęć i obawę poszkodowanego przed skorzystaniem z pomocy organów ścigania.

Zmuszanie do żebrania – w Polsce widoczne w statystykach niemal wyłącznie w kontekście wykorzystywania cudzoziemców, szczególnie obywateli Rumunii. Tymczasem zagranicą – np. w Finlandii – ujawniono również przypadki poszkodowanych w ten sposób Polaków. Ofiary rekrutowane są w swoich miejscowościach w krajach pochodzenia. Rekruterzy wyszukują osoby z widocznym kalectwem fizycznym, niewykształcone i w trudnej sytuacji życiowej. Sprawcy zapewniają transport i zakwaterowanie oraz pomoc w uzyskaniu dokumentów, a za usługi naliczają ofiarom dług, który stale się powiększa o bieżące koszty.

Wykorzystywanie do wyłudzenia kredytów i świadczeń socjalnych – jest to najbardziej dynamicznie rozwijająca się metoda działań zorganizowanych grup przestępczych, zajmujących się handlem ludźmi. Proceder ten został zidentyfikowany przez organy ścigania w ostatnich pięciu latach. Działalność w tym zakresie zdominowana została przez polskie grupy przestępcze, wykorzystujące z jednej strony luki w systemach finansowych i opieki społecznej państw, takich jak Wielka Brytania czy Niemcy, z drugiej zaś – trudną sytuację materialną osób pokrzywdzonych. Zdarza się, że sprawcy decydują się na transport całych rodzin, często wielodzietnych, ponieważ umożliwia to wyłudzenie dodatkowych świadczeń.

Sprawy prowadzone przez Policję

W 2016 r. Policja zakończyła postępowanie przygotowawcze w sprawie rozpoczętej jeszcze w 2013 r. Policjanci odkryli wówczas, że na terenie województwa podlaskiego dwóch mężczyzn werbuje do pracy na terenie Niemiec osoby znajdujące się w krytycznym położeniu: bezdomnych i bezrobotnych. Wszczęto postępowanie, w toku którego ustalono, że po zwerbowaniu 2 mężczyzn i obiecaniu im zatrudnienia, sprawcy przewieźli ich na własny koszt do mieszkania w miejscowości na terenie Niemiec. Wykorzystując ich nieznaną sobie języka niemieckiego oraz topografię miasta, pod pozorem spełnienia

jednego z warunków koniecznych do podjęcia legalnej pracy, namówili oni ofiary do otwarcia rachunków bankowych. Po uzyskaniu kart płatniczych i kodów PIN, jeździli z pokrzywdzonymi do punktów handlowych i nakłaniali ich do dokonywania zakupów mimo braku środków na pokrycie zobowiązań wynikających z dokonywanych transakcji. Uczynili z tego stałe źródło dochodu. Jeden z pokrzywdzonych, zorientowawszy się, w jakim celu przywieziono go do Niemiec, uciekł. Aby przeżyć, zmuszony był zebrać. Po tej ucieczce druga ofiara została przekazana przez sprawców kolejnej osobie, która miała zapewnić jej pracę.

Pozyskiwanie komórek, tkanek i narządów wbrew przepisom – jest jedną z form wykorzystania człowieka w handlu ludźmi, stosunkowo rzadko identyfikowaną w Polsce. W 2015 r. prokuratura wszczęła postępowanie w jednej sprawie związanej z tą formą eksploatacji ofiar handlu ludźmi.

Niewolnictwo domowe – jest formą wykorzystywania do pracy, mającą miejsce w prywatnych gospodarstwach domowych, a przez to trudną do ujawnienia. Ofiary są kuszone atrakcyjnymi ofertami pracy w charakterze gospodyń domowych, opiekunek do dzieci lub osób starszych, po przybyciu na miejsce pracodawca nie dotrzymuje jednak wcześniej przedstawianych warunków. Pracownicy – dotychczas identyfikowano kobiety – mają ograniczoną wolność osobistą, odbiera im się dokumenty, nie otrzymują one stosownego wynagrodzenia, a przy tym zmuszane są do ciągłej pracy po kilkanaście godzin dziennie. Ofiary są zastraszane doniesieniem na nie do organów ścigania, często są bite i maltretowane psychicznie. W ostatnich latach organom ścigania udało się ujawnić kilka przypadków zmuszania cudzoziemek do pracy w polskich gospodarstwach domowych (proceder ten miał także miejsce w prywatnych domach przedstawicieli dyplomatycznych państw trzecich).

Zmuszanie do zawierania fikcyjnych małżeństw – dynamicznie rozwijający się proceder, polegający na tym, że wyszukuje się najczęściej młode kobiety w trudnej sytuacji życiowej, którym obiecuje się atrakcyjne wynagrodzenie w zamian za zawarcie fikcyjnego małżeństwa z obcokrajowcem (głównie dotyczy to przybyszy spoza UE) w celu legalizacji jego pobytu. Ostatecznie okazuje się, że ofiary nie otrzymują obiecanego wynagrodzenia, a ponadto mają problemy z unieważnieniem takich małżeństw, ponieważ obcokrajowiec po nabyciu odpowiednich dokumentów znika.

2. Wpływ przestępstwa handlu ludźmi na ofiary

Handel ludźmi jest przestępstwem przeciwko jednostce, dlatego konsekwencje są głównie odczuwane przez ofiary procederu. Przestępstwo narusza podstawowe prawa człowieka, odbiera ludziom fundamentalne i powszechnie akceptowane wolności. Trudno jest skutecznie zmierzyć zasięg i skalę zjawiska, a jeszcze trudniej ocenić wpływ przestępstwa na psychikę ofiar. Handel ludźmi jest skrytym działaniem, którego skutki nie są do końca rozpoznane.

Brutalność przestępstwa ma znaczny wpływ na zdrowie i samopoczucie ofiar. Efekt wiktyimizacji uderza głównie w biednych, słabych, niepełnosprawnych, izolujących się społecznie ludzi oraz w dzieci. Ofiary procederu są szczególnie podatne na ponowną wiktyimizację, a szczególnie dotyczy to ofiar małoletnich. Skutki tego przestępstwa mają wpływ na każdy aspekt życia poszkodowanych. Pokrzywdzeni doświadczają znęcania się, wykorzystywania, biedy i złych warunków zdrowotnych. Każdy etap w procesie handlu ludźmi może być związany z fizycznym, seksualnym i psychicznym nadużyciem, z ubóstwem, zmuszaniem do zażywania alkoholu i narkotyków, manipulacjami, wykorzystywaniem finansowym i poniżającymi warunkami do pracy i mieszkania. Wielość form dręczenia sprawia, że poszkodowani doświadczają przedłużonej i ciągle powracającej do nich traumy.

Bez wątpienia w najtrudniejszej sytuacji znajdują się dziecięce ofiary handlu ludźmi, które są poddawane takiemu samemu okrutnemu traktowaniu jak dorośli. Ich wiek sprawia, że skutki procederu są mocniej i dłużej odczuwalne niż u dorosłych. Oprócz problemów psychicznych (ciągła, powracająca trauma), dzieci doświadczają także ubytków na zdrowiu np. długi proces fizycznego i seksualnego znęcania się, głód i niedożywienie mogą prowadzić do zatrzymania procesu wzrastania lub kłopotów z późniejszym posiadaniem dzieci. Dziecięcym ofiarom także bardzo trudno jest zaufać władzom. W wielu wypadkach, gdy sprawcami byli członkowie ich rodziny, odczuwają one obawę przed zaufaniem dorosłym. Ponadto dzieci mogą zachowywać się antyspołeczne, reagować agresją, wpadać w uzależnienia oraz prowadzić dalszą działalność w seksbiznesie. Dlatego też należy podjąć wszelkie wysiłki, aby wspierać dziecięce ofiary w powrocie do zdrowia i równowagi emocjonalnej oraz pomagać im na nowo odnaleźć się w społeczeństwie.

Powrót ofiar do ich krajów pochodzenia oraz programy reintegracyjne, nawet długoterminowe i kompleksowe, nie gwarantują, że ofiary odzyskają zdrowie i stabilność psychiczną. O ile można przezwyciężyć problemy zdrowotne i poradzić sobie ze stygmatyzacją w społeczeństwie (szczególnie dotyczy to ofiar wykorzystywania seksualnego), o tyle trudno jest zwalczyć traumę oraz uleczyć szkody w psychice ofiar. Niezwykle istotna w związku z tym jest konieczność opracowania i wdrożenia kompleksowych mechanizmów pomocy i wsparcia dla poszkodowanych, poczynając od skutecznej identyfikacji ofiar, poprzez proces dochodzenia do zdrowia, po zindywidualizowane programy reintegracyjne⁷.

⁷ *An Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action*, UNODC, New York 2008.

3. Pokrzywdzeni przestępstwem handlu ludźmi – statystyki ogólne

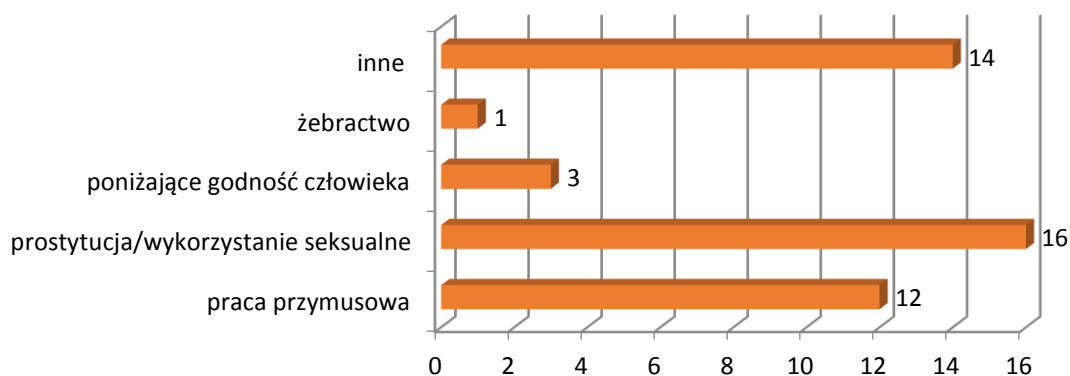
Prokuratura Generalna

Zgodnie z danymi Prokuratury Generalnej, w 2016 r. status pokrzywdzonych nadano 78 osobom, w tym 44 obywatelom Polski i 34 cudzoziemcom. W postępowaniach prokuratorskich w 2016 r. zidentyfikowano 2 ofiary małoletnie.

Na 50 zarejestrowanych spraw najwięcej – 16 – dotyczyło eksploatacji seksualnej, na kolejnym miejscu znalazła się praca przymusowa – 12 spraw. Analizując dane z ostatnich lat widać powolną zmianę trendów. Choć Prokuratura nadal rejestruje najwięcej spraw związanych ze zmuszaniem do prostytucji/eksploatacji seksualnej: w 2013 r. – 38, w 2014 r. – 33, w 2015 r. – 23, w 2016 r. – 16, to coraz bardziej widocznym problemem staje się zjawisko pracy przymusowej. Liczba spraw powiązanych z przymuszaniem do pracy w 2013 r. wynosiła 6, w 2014 r. – 8, w rekordowym 2015 r. – 19, a w 2016 – 12⁸.

Wykres 10. Charakter wykorzystywania ofiar handlu ludźmi w 2016 roku (liczba spraw).

Charakter wykorzystania ofiar handlu ludźmi w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Prokuratury Generalnej

Tendencje te w ostatnich latach przekładały się także na statystyki, dotyczące podziału ofiar ze względu na płeć. W latach 2013–2015 można było zaobserwować spadającą liczbę ofiar-kobiet – w 2013 r. zidentyfikowano 96 pokrzywdzonych, w 2014 r. – 78, w 2015 r. – 48, natomiast skokowo wzrastała liczba poszkodowanych mężczyzn – 39 w 2013 r., w 2014 r. – 25 i aż 67 w 2015 r. Prokuratura nie informuje, niestety, o statystykach dotyczących płci ofiar w roku 2016.

Wzrost liczby pokrzywdzonych mężczyzn może być związany z odnotowywaniem spraw, dotyczących wykorzystania pokrzywdzonych w celach poniżających godność, najczęściej związanych z działalnością przestępczą (przestępstwa przeciwko mieniu – kradzieże i wyłudzenia), oraz większą liczbą

⁸ Liczba spraw prowadzonych przez Prokuraturę nie odzwierciedla liczby osób pokrzywdzonych w danym roku – i tak np. w 2016 r. w 49 wszczętych postępowaniach zidentyfikowano 78 ofiar.

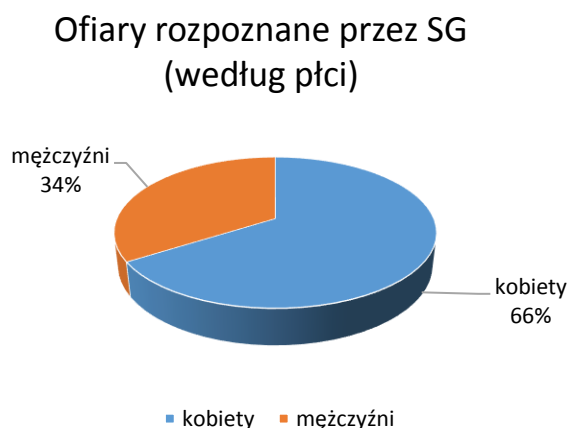
postępowań, których przedmiotem jest wykorzystanie w pracy lub usługach o charakterze przymusowym.

Straż Graniczna

W roku 2016 Straż Graniczna zidentyfikowała 104 osoby – potencjalne ofiary handlu ludźmi. Wszczęto 12 nowych śledztw: 7 z obszaru pracy przymusowej, 3 z obszaru wycisku do prostytucji i 2 z innych form wycisku.

Najczęściej identyfikowanymi ofiarami były kobiety (69 osób), które najczęściej eksploatowano w prostytucji i przymuszano do pracy.

Wykres 11. Ofiary rozpoznane przez Straż Graniczną w 2016 roku (procentowo według płci).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Prokuratury Generalnej

Z danych statystycznych Straży Granicznej, dotyczących liczby ujawnionych ofiar, wynika, że dominującą formą wycisku w 2016 r. była praca przymusowa. Warto jednak zaznaczyć, że na ten wzrost dominujący wpływ miały dwie odkryte przez strażników sprawy, w wyniku których łącznie ujawniono 91 potencjalnych ofiar (69 i 22). Należy pamiętać, że w pozostałych sprawach liczby zarejestrowanych ofiar były dużo niższe.

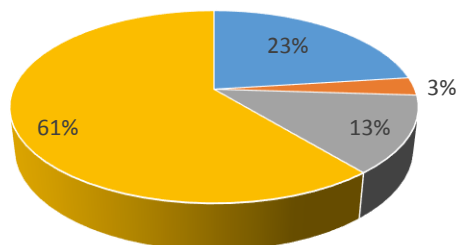
Dominującą formą eksploatacji seksualnej – według ustaleń Straży Granicznej – pozostaje tzw. prostytucja przydrożna. Poza tym strażnicy rejestrują również przypadki zatrudniania kobiet w agencjach towarzyskich i domach publicznych, usytuowanych w prywatnych mieszkaniach.

Komenda Główna Policji

Z danych Komendy Głównej Policji wynika, że w 2016 r. w związku z handlem ludźmi wszczęto 31 nowych spraw: łącznie 19 z nich dotyczyło innych form wykorzystania, poniżających godność człowieka, 7 – eksploatacji seksualnej, 4 – pracy przymusowej i 1 – pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Ofiarami wycisku padło 15 osób.

Wykres 12. Sposób eksploatacji ofiar (postępowania wszczęte w 2016 roku)

Sposób eksploatacji ofiar (postępowania wszczęte w 2016 roku)

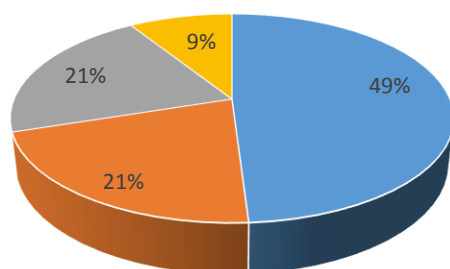
■ eksploatacja seksualna ■ handel organami ■ praca przymusowa ■ inne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Dla porównania postępowania zakończone w 2016 r. dotyczyły w sumie 53 ofiar: 49 dorosłych i 4 małoletnich. Pokrzywdzonych zostało 45 Polaków i 8 cudzoziemców, w tym 27 kobiet i 26 mężczyzn. 26 osób padło ofiarą wyzysku seksualnego, 11 było przymuszanych do żebractwa, tyle samo do pracy, a sposób eksploatacji 5 z nich zakwalifikowano do kategorii „inne”.

Wykres 13. Sposób eksploatacji ofiar (postępowania zakończone w 2016 roku)

Sposób eksploatacji ofiar (postępowania zakończone w 2016 roku)

■ eksploatacja seksualna ■ żebractwo ■ praca przymusowa ■ inne

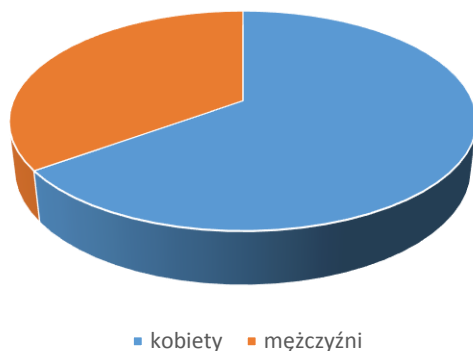
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne

W 2016 roku Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne udzieliło bezpośredniego wsparcia 200 osobom.

Wykres 14. Płeć beneficjentów KCIK w 2016 roku.

Płeć beneficjentów KCIK w 2016 roku

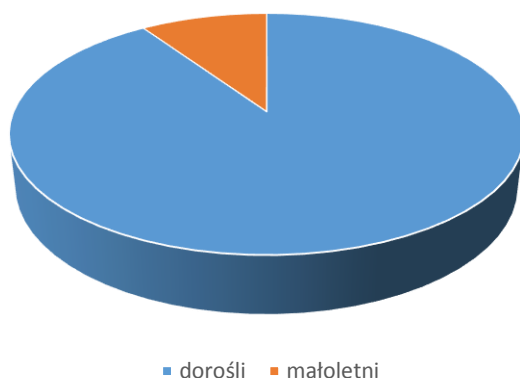

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Beneficjentami Centrum było w sumie 130 kobiet i 70 mężczyzn, przy czym osób już korzystających ze wsparcia KCIK, było 68. Zarejestrowano natomiast 132 nowe osoby. W porównaniu z danymi z poprzednich lat można zaobserwować spadek liczby kobiecych ofiar handlu ludźmi (w 2013 r. wynosił on 72,2%, w 2014 r. – 69%), choć niewielki w stosunku do ubiegłego roku (2015 r. – 61%) i wzrost odsetka poszkodowanych mężczyzn (2013 r. – 27,8%, 2014 r. – 31%, 2015 r. – 39%).

Wykres 15. Wiek beneficjentów KCIK w 2016 roku

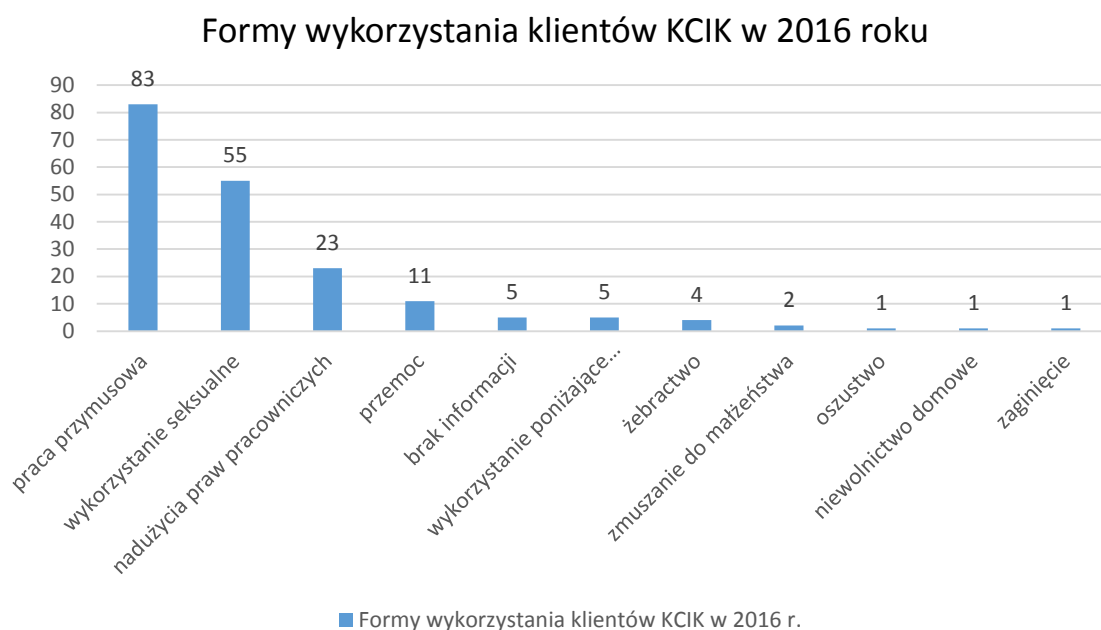
Wiek beneficjentów KCIK w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Liczba nieletnich ofiar w minionym roku spadła w porównaniu do lat poprzednich: w 2016 r. wyniosła ona 19, podczas gdy w latach 2014-2015 odnotowano po 34 osoby. 9 małoletnich to dzieci ofiar handlu ludźmi, 10 z tej grupy było ofiarami: 4 wykorzystania seksualnego, 3 – przemocy domowej, 2 – pracy przymusowej, 1 – traktowania poniżającego godność człowieka.

Wykres 16. Formy wykorzystania klientów KCIK w 2016 roku.

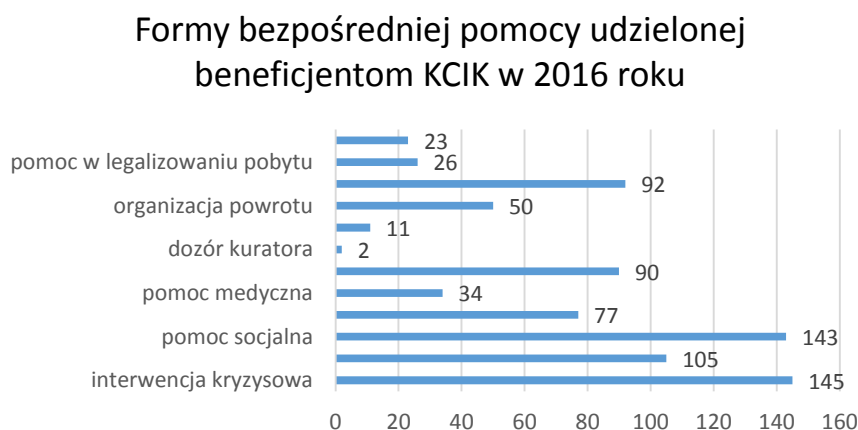

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Większość beneficjentów KCIK padło ofiarą zmuszania do pracy (41,5%) oraz wykorzystywania seksualnego (27%). Jeszcze w 2014 r. obie te formy eksploatacji ofiar dotyczyły 34% osób. Jak widać, nastąpiła wyraźna zmiana trendu – problem przymuszania do pracy, kosztem eksploatacji seksualnej ofiar handlu ludźmi, stał się dominującą formą wykorzystywania. Odnotowano także przypadki zmuszania do żebractwa, zachowania poniżającego godność człowieka, zmuszania do małżeństw i przemocy domowej.

Analiza danych KCIK z kilku ostatnich lat potwierdza wyraźnie zmianę trendów. Pojawiło się więcej poszkodowanych mężczyzn. Chociaż kobiety nadal dominują w statystykach, zmniejsza się dysproporcja płci ofiar handlu ludźmi. Wynika to bezsprzecznie ze wskazanej powyżej zmiany trendu w formach eksploatacji ofiar – seksualnie wykorzystywane są przede wszystkim kobiety, natomiast do pracy zmuszani są głównie mężczyźni.

Wykres 17. Formy bezpośredniej pomocy udzielonej beneficjentom KCIK w 2016 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Centrum przeprowadziło diagnozę potrzeb w stosunku do 191 osób. Interwencje kryzysowe przeprowadzono 174 razy w stosunku do 145 osób. Pomoc materialną otrzymało 105 ofiar. Prace socjalne objęły 143 klientek/klientów. Pomocy psychologicznej udzielono 77 osobom, z czego z bezpłatnej wewnętrznej pomocy skorzystało 47 osób, 15 – z bezpłatnej pomocy psychologicznej poza KCIK, a liczba osób, która komercyjnie odwiedziły psychologa, wyniosła 15.

34 osoby skorzystały z pomocy medycznej, a 90 – z porad prawnych, 2 – z dozoru kuratora. Pomoc w wyrobieniu lub odtwarzaniu dokumentów otrzymało 11 osób.

KCIK nie tylko udziela pomocy ofiarom handlu ludźmi, ale również udziela wsparcia, pełni funkcje doradcze i prowadzi działania profilaktyczne, skierowane do potencjalnych poszkodowanych. Pracownicy KCIK organizują spotkania z tzw. grupami ryzyka (45 spotkań, w których uczestniczyły 3293 osoby), kontaktują się z mediami, a także prowadzą telefon interwencyjny, pod którym każda osoba może uzyskać pomoc, wsparcie czy też informacje (w 2016 r. odnotowano 10045 połączeń).

Podstawową formą działalności KCIK jest bezpośrednia pomoc ofiarom handlu ludźmi, a jednym z najważniejszych elementów takiej pomocy jest udzielenie schronienia. W ramach KCIK funkcjonują dwa schroniska: w Warszawie (prowadzone przez La Stradę) oraz w Katowicach (ośrodek Stowarzyszenia Po-MOC). W schroniskach prowadzonych pod patronatem KCIK przebywają kobiety lub kobiety z dziećmi, natomiast mężczyźni są kwaterowani w schroniskach i noclegowniach, ośrodkach interwencji kryzysowej prowadzonych przez inne instytucje. Należy zaznaczyć, iż funkcjonowanie KCIK jest rezultatem zadania publicznego zlecanego każdego roku przez Ministra właściwego do spraw wewnętrznych i jest w całości finansowane ze środków budżetowych.

4. Pokrzywdzeni handlem ludźmi – cudzoziemcy w Polsce

Prokuratura Generalna

Zgodnie z danymi Prokuratury Generalnej w 2016 roku status pokrzywdzonych nadano 34 cudzoziemcom.

Wykres 18. Liczba poszkodowanych cudzoziemców zarejestrowanych przez Prokuraturę Generalną w 2016 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Prokuratury Generalnej.

Najliczniejszą grupę ofiar w 2016 roku stanowili obywatele Ukrainy (30 osób, czyli 88% ogółem zarejestrowanych). Ukraińcy niezmiennie od lat przeważają wśród zarejestrowanych poszkodowanych handlem ludźmi. Drugą najliczniej reprezentowaną grupą narodowościową byli obywatele Zimbabwe (2 osoby, 6% z ogółu). Wśród poszkodowanych zidentyfikowano też obywateli Rumunii (1 osoba) i Wietnamu (1 osoba). Niestety, Prokuratura nie dysponuje danymi dotyczącymi cudzoziemców-ofiar handlu ludźmi w podziale na charakter wykorzystania oraz ich płeć.

Straż Graniczna

W roku 2016 Straż Graniczna zidentyfikowała 104 osoby – potencjalne ofiary handlu ludźmi – w tym 102 cudzoziemców.

Tabela 1. Poszkodowani ujawnieni przez Straż Graniczną w 2016 roku.

Forma wykorzystania	2016 r.	w tym	obywatelstwo
Praca przymusowa	100	99	Ukraina
		1	Wietnam
Prostytucja	2	2	Polska
Praca przymusowa / wyzysk seksualny	1	1	Kongo
Żebractwo	1	1	Bułgaria

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Straży Granicznej.

Cudzoziemcy stanowili 98% przypadków zidentyfikowanych przez strażników granicznych ofiar handlu ludźmi w 2016 r. Najliczniejszą grupę stanowili Ukraińcy – 99 osób, wykorzystywani do pracy przymusowej. Pierwszą grupę – 69 osób – wykorzystywano do pracy w firmie zajmującej się zbiorem, skupem, sortowaniem i sprzedażą jabłek. Ofiary pracowały i mieszkały w jednej okolicy. Zakwaterowane w skandalicznych warunkach były zmuszane do pracy po 12-14 godzin na dobę. Drugą grupę stanowiły osoby werbowane na Ukrainie, a następnie przewożone do Polski i kwaterowane w hotelach, przymuszane do wielogodzinnej pracy w warszawskich restauracjach. Sprawcy wykorzystywali trudną sytuację ekonomiczną ofiar oraz ich brak znajomości języka polskiego i polskich realiów, także prawnych. Zabierano im dokumenty, nie wypłacano wynagrodzeń lub robiono to z opóźnieniem albo/oraz w ograniczonym wymiarze.

Ponadto Straż Graniczna zidentyfikowała jako ofiarę handlu ludźmi jednego obywatela Bułgarii, zmuszanego do żebractwa, oraz jednego obywatela Kongo, wykorzystywanego do pracy przymusowej i wyzyskiwanego seksualnie.

Komenda Główna Policji

Policja zakończyła w 2016 roku postępowania, w których zidentyfikowała łącznie 15 ofiar handlu ludźmi. 8 z nich to cudzoziemcy. 7 z nich to dorośli mężczyźni, obywatele Macedonii, którzy byli przymuszani do pracy. Ofiarą tych samych handlarzy padł również wykorzystywany do pracy dorosły obywatel Serbii.

W 31 sprawach wszczętych w minionym roku zidentyfikowano 8 cudzoziemców.

Państwowa Inspekcja Pracy

W 2016 r. inspektorzy pracy przeprowadzili 4 257 kontroli legalności zatrudnienia i wykonywania pracy przez cudzoziemców (o 44% więcej niż w 2015 r., o 90% więcej niż w 2014 r.), w tym 4 062 kontrole legalności zatrudnienia obywateli państw trzecich (2 756 w 2015 r., 2 009 w 2014 r.).

Ogółem skontrolowano 3 927 podmiotów, w których wykonywało pracę 30,2 tys. cudzoziemców ze 115 państw (w 2015 r. – 24,7 tys., w 2014 r. – 15,7 tys.), w tym 29 tys. cudzoziemców nieposiadających obywatelstwa państwa członkowskiego UE/EOG lub Szwajcarii. Ponad 84% wszystkich cudzoziemców objętych kontrolą stanowili obywatele Ukrainy (87% cudzoziemców z państw trzecich).

W 2016 r. najwięcej objętych kontrolą cudzoziemców z państw trzecich pracowało w sekcjach gospodarki: *usługi administrowania i działalność wspierająca* (agencje zatrudnienia, agencje ochrony mienia, działalność usługowa związana z utrzymaniem porządku w budynkach i zagospodarowaniem terenów zieleni) – 25,5%, *przetwórstwo przemysłowe* – 20,9%, *budownictwo* – 18,7%, *handel i naprawy* – 9,4% oraz *transport i gospodarka magazynowa* – 7,6%.

Należy podkreślić, że wzrost liczby przeprowadzonych kontroli w znacznym stopniu wynika z coraz większej liczby cudzoziemców podejmujących pracę w Polsce. Rok 2016 był rekordowy pod względem wydanych zezwoleń na pracę – 127,4 tys., co oznacza wzrost o 94% względem 2015 r. (65,8 tys. zezwoleń). W 2016 r. w zakresie wydanych zezwoleń na pracę coraz silniej dominowali pracownicy z Ukrainy – ok. 83% (106 223). W 2015 r. obywateli Ukrainy dotyczyło 77% wydanych zezwoleń, w 2014

r. – ponad 60%. Podobnie jak w przypadku zezwoleń na pracę wzrasta liczba rejestrowanych w powiatowych urzędach pracy oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcom. W 2016 r. zarejestrowano 1 314,1 tys. oświadczeń, co stanowi wzrost o 68% w stosunku do 2015 r. Zdecydowanie największą grupą cudzoziemców dla których rejestrowane są oświadczenia stanowili obywatele Ukrainy – w 2016 r. 96% wszystkich zarejestrowanych oświadczeń, w 2015 r. – 98%, w 2014 r. – 96%.

W 2016 r. wykazano nielegalne powierzenie pracy 5 186 cudzoziemcom z państw trzecich, tj. 17,9% objętych kontrolą, co oznacza kilkukrotny wzrost w porównaniu do lat ubiegłych (1 122 w 2015 r., 872 – w 2014 r.). Ujawniono nielegalną pracę obywateli 34 państw. Największą grupę nielegalnie zatrudnionych cudzoziemców stanowili obywatele Ukrainy – 4 982 osoby (19,6% obywateli tego kraju objętych kontrolą) – 96% ogółu cudzoziemców, którym powierzono nielegalne wykonywanie pracy. W dalszej kolejności kontrole ujawniły nielegalną pracę obywateli Białorusi (54), Uzbekistanu (54) i Mołdawii (27). Nielegalne zatrudnienie lub nielegalne wykonywanie pracy przez cudzoziemca stwierdzono w czasie 687 kontroli, tj. w 16,1% kontroli prowadzonych w tym zakresie (w 2015 r. – w 12,2%, w 2014 r. – w 10,5%).

Analogicznie jak w latach ubiegłych, zjawisko nielegalnego zatrudnienia cudzoziemców w największym stopniu dotyka dużych aglomeracji miejskich. W 2016 r. największe nasilenie nielegalnej pracy cudzoziemców odnotowano w województwach: śląskim (1850 przypadków), pomorskim (1402), mazowieckim (566), łódzkim (265) i dolnośląskim (253). Największą koncentrację nielegalnej pracy cudzoziemców ujawniono w sekcjach gospodarki: *usługi administrowania i działalności wspierająca* (w tym w agencjach pracy tymczasowej) – 39% wszystkich ujawnionych przypadków, *budownictwo* – 29%, *handel i naprawy* – 11% oraz *przetwórstwo przemysłowe* – 8%. Biorąc pod uwagę wielkość kontrolowanego podmiotu, największą liczbę nielegalnie pracujących cudzoziemców inspektorzy stwierdzili w mikroprzedsiębiorstwach (o zatrudnieniu do 9 pracowników) – 58% wykazanych przypadków (w 2015 r. – 65%, w 2014 r. – 80%) oraz w małych firmach o zatrudnieniu od 10 do 49 pracowników – 25% (w 2015 r. – 23%, w 2014 r. – 16%).

Ogółem w 2016 r. naruszenia przepisów w zakresie legalności wykonywania pracy i przestrzegania obowiązków podmiotu powierzającego wykonywanie pracy cudzoziemcom (z *ustawy o cudzoziemcach* oraz *ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*) wykazała co trzecia kontrola (1 475). Analogicznie jak w poprzednich latach, ujawniając nielegalne wykonywanie pracy przez cudzoziemców z państw trzecich, inspektorzy pracy najczęściej stwierdzali brak wymaganego zezwolenia na pracę – 90% nielegalnie pracujących cudzoziemców (w 2015 r. – 83%, w 2014 r. – 76%).

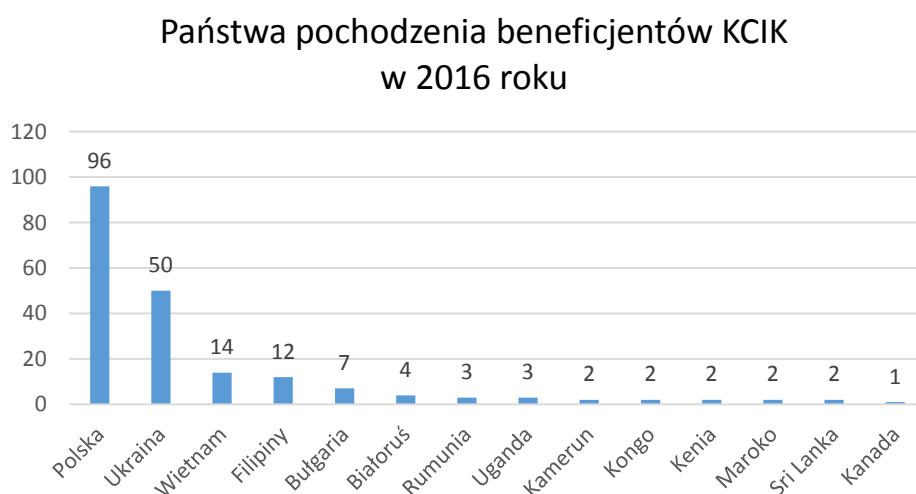
Kontrolując przestrzeganie przepisów *ustawy z dnia 15 czerwca 2012 r. o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, w 2016 r. odnotowano mniejszą liczbę przypadków powierzania pracy cudzoziemcom, których pobyt na terytorium Polski był nielegalny. W 2016 r. dotyczyło to 16 cudzoziemców świadczących pracę w 10 podmiotach (w 2015 r. – 30 w 9 podmiotach, w 2014 r. – 13 w 10 podmiotach). Ponadto w trakcie 160 kontroli wykazano nieprawidłowości polegające na niezyskaniu od 539 cudzoziemców ważnego dokumentu uprawniającego do pobytu na terytorium RP lub nieprzechowywaniu kopii tego dokumentu (w 2015 r. takie naruszenia stwierdzono podczas 89 kontroli i dotyczyły one 216 cudzoziemców, w 2014 r. – podczas 66 kontroli i dotyczyły 251 cudzoziemców).

Oprócz problematyki legalności zatrudnienia i wykonywania pracy przez cudzoziemców Państwowa Inspekcja Pracy kładzie także nacisk na kontrolę przestrzegania praw pracowniczych obcokrajowców. W 2016 r. ujawniono nieprzestrzeganie przepisów, zasad bezpieczeństwa i higieny pracy wobec ponad 3,3 tys. cudzoziemców – w 35% kontrolowanych podmiotów (w 2015 r. – w stosunku do 1,8 tys. cudzoziemców w 32% podmiotów, w 2014 r. – wobec 1,6 tys. cudzoziemców w 33% podmiotów). W zakresie prawnej ochrony pracy obcokrajowców (obejmującej np. stosowanie się przez pracodawców do przepisów o czasie pracy, urlopach wypoczynkowych czy też dodatkowym wynagrodzeniu za godziny nadliczbowe) w 2016 r. nieprawidłowości stwierdzono w 17% podmiotów poddanych kontroli (w 2015 r. – w 16%, w 2014 r. – w 17%). Dotyczyły one 2,3 tys. osób, tj. 13% cudzoziemców objętych w tym zakresie kontrolą (w 2015 r. – 8%, w 2014 r. – 10%).

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne

W ubiegłym roku Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne udzieliło bezpośredniego wsparcia 200 osobom, ofiarom handlu ludźmi, w tym 104 cudzoziemcom oraz 96 Polakom. Wśród cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi w Polsce znalazło się 10 obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej.

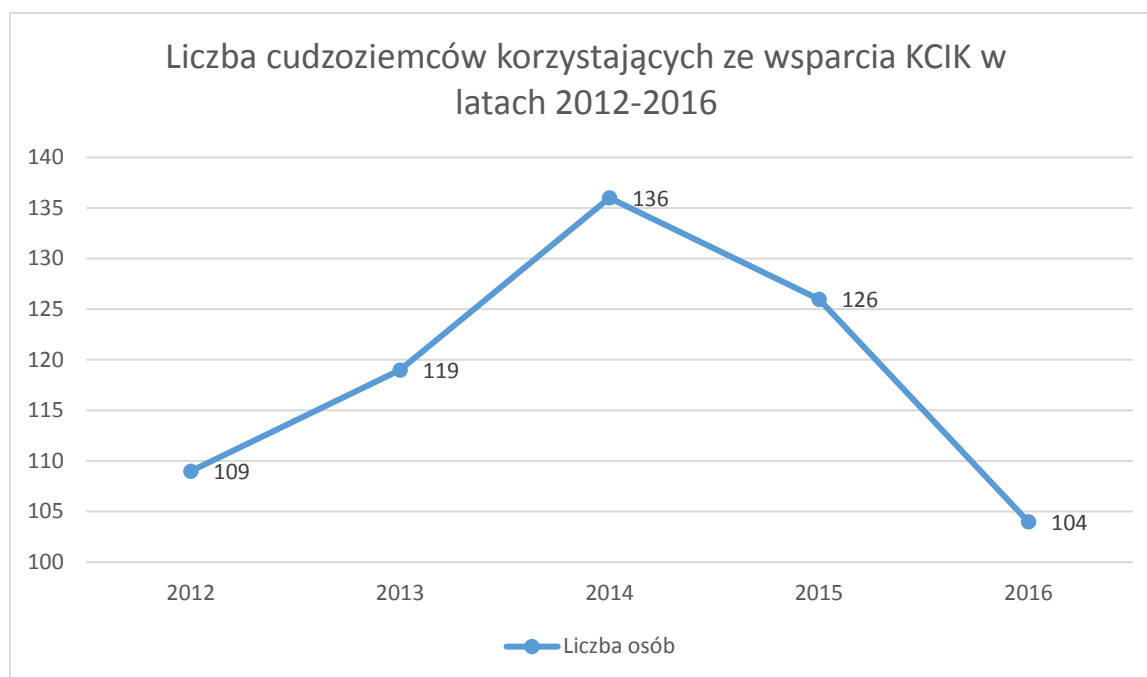
Wykres 19. Państwa pochodzenia beneficjentów KCIK w 2016 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Najwięcej poszkodowanych przestępstwem handlu ludźmi cudzoziemców pochodziło z Ukrainy (50). Kolejne miejsca zajmują Wietnam (14) i Filipiny (12) oraz Bułgaria (7). Pozostałe ofiary to obywatele Białorusi (4), Rumunii (3), Ugandy (3), Kamerunu, Maroko i Sri Lanki (po 2 osoby z każdego z tych państw). Jeden z beneficjentów KCIK był obywatelstwem kanadyjskiego.

Tabela 2. Liczba cudzoziemców korzystających ze wsparcia KCIK w latach 2012-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Liczba cudzoziemców, korzystających z pomocy i wsparcia KCIK od lat utrzymuje się na podobnym poziomie. W poprzednich latach dominowali obywatele Rumunii (39 osób w 2013 r., 49 w 2014 r.) oraz Wietnamu (37 osób w 2015 r.). W roku 2016 do KCIK zgłosiło się po pomoc aż 50 obywateli Ukrainy.

Zarówno cudzoziemcy, jak i obywatele Polski korzystali w tym czasie z rozmaitych form wsparcia, oferowanych przez KCIK⁹. Oprócz tego Centrum odpowiadało na potrzeby związane konkretnie z niepolskim pochodzeniem niektórych ofiar.

7 osób otrzymało pomoc w wyrabianiu/odtworzeniu dokumentów (w tym 3 obywatele Wietnamu, 2 obywatele Kongo, 1 – Rumunii i 1 – Bułgarii). 11 osobom asystowano w złożeniu wniosku o zezwolenie na pobyt czasowy dla ofiary handlu ludźmi (6 obywateli Ukrainy, 3 obywatele Wietnamu, 1 obywatel Białorusi, 1 obywatel Maroka). Obywatelowi Kongo udzielono też pomocy w złożeniu wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej i asystowano podczas przesłuchania statusowego.

Zorganizowano powrót do kraju pochodzenia dla 50 ofiar handlu ludźmi, w tym 20 osobom – we własnym zakresie, 11 – z pomocą innych organizacji pozarządowych, 7 – w ramach dobrowolnych powrotów realizowanych przez Krajowe Biuro Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji w Polsce (IOM)¹⁰, natomiast 1 osoba za pośrednictwem IOM Niemcy, 2 – na koszt konsulatu (1 obywatel Polski

⁹ Więcej na ten temat, zob. rozdz. *Pokrzywdzeni przestępstwem handlu ludźmi – informacje ogólne*.

¹⁰ Począwszy od 10 marca 2012r., z możliwości ubiegania się o pomoc w dobrowolnym powrocie mogą korzystać także ofiary handlu ludźmi. W tym dniu weszło bowiem w życie, podpisane 26 października 2011r., *Porozumienie między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej a Międzynarodową Organizacją do Spraw Migracji zmieniające Porozumienie między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej a Międzynarodową Organizacją do Spraw Migracji w sprawie współpracy w zakresie dobrowolnych powrotów cudzoziemców opuszczających terytorium*

wracający z Anglii, 1 obywatel Rumunii wracający z Polski), 7 osób powróciło na koszt KCIK, 2 osoby zostały przywiezione do Polski przez sprawców.

Tłumaczono na 9 języków obcych: rosyjski, angielski, wietnamski, ukraiński, bułgarski, rosyjski, francuski, rumuński, hiszpański, arabski.

Wyjątkową sytuacją było przyjęcie przez jedno ze schronisk KCIK-u jednorazowo dwunastoosobowej grupy wykorzystywanych do pracy przymusowej obywaterek Ukrainy. Okoliczności te wymagały od personelu opracowania indywidualnego planu pomocy, ale i umożliwiły przygotowanie obszernej analizy wydarzeń, które miały miejsce, oraz opinii psychologicznych, które weszły do materiału dowodowego. Ukraińcy są coraz bardziej narażoną na handel ludźmi grupą. Aby lepiej do niej docierać, w ramach KCIK zacieśnia się współpraca z organizacjami ukraińskimi w Polsce. Dzięki temu oferta KCIK jest prezentowana na spotkaniach i seminariach, dotyczących migracji ukraińskiej do Polski. Efektem jest m.in. nawiązanie kontaktu z grupą obywateli Ukrainy, którzy obecnie są świadkami w sprawie o handel ludźmi. Coraz częściej udaje się też doprowadzać do wypłacania przez pracodawcę zaległych zarobków osobom, które doświadczyły pracy przymusowej.

Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi

W ramach działalności KCIK prowadzony jest [Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi](#), przeznaczony wyłącznie dla cudzoziemców, wobec których istnieje domniemanie (stwierdzone przez organy ścigania), że są ofiarami handlu ludźmi.

Warunki uruchomienia Programu są następujące:

- nawiązanie kontaktu z organami ścigania przez ofiarę,
- zaistnienie uzasadnionego przypuszczenia, że cudzoziemiec jest ofiarą przestępstwa handlu ludźmi,
- zerwanie przez ofiarę wszelkich kontaktów ze sprawcami.

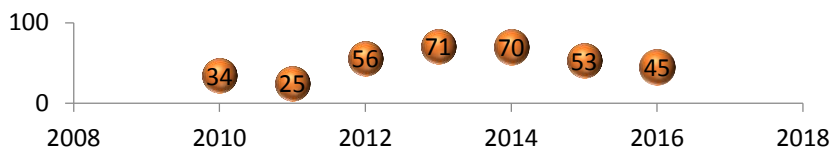
Program może być uruchomiony wyłącznie przez przedstawiciela organu ścigania, który zgodnie z [Algorytmem postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi](#)¹¹ uzna, że dany cudzoziemiec może być pokrzywdzonym przestępstwem handlu ludźmi. Wówczas wypełniany jest formularz zgłoszenia do Programu i przesyłany do koordynatora odpowiedzialnego za realizację Programu w MSWiA oraz do wiadomości właściwych koordynatorów w Policji, Straży Granicznej oraz w Prokuraturze. Przez cały okres trwania Programu cudzoziemiec znajduje się pod opieką Krajowego Centrum.

Wykres 20. Liczba ofiar korzystających z Programu wsparcia w latach 2010-2016.

Rzeczypospolitej Polskiej, które rozszerza dotychczasową współpracę w zakresie organizacji pomocy w dobrowolnym powrocie cudzoziemców opuszczających Polskę także o ofiary handlu ludźmi – więcej w rozdziale „Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”.

¹¹ *Algorytm* to zbiór wskazówek do stosowania przez funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej w przypadku ujawnienia bądź podejrzenia popełnienia przestępstwa handlu ludźmi. Dokument koncentruje się na opisie postępowania organów ścigania wobec pokrzywdzonych z uwzględnieniem i poszanowaniem wszelkich praw, przysługujących ofiarom tego przestępstwa. *Algorytm* opracowano w celu ujednoczenia modelu działania służb, a co za tym idzie ujednoczenia zasad postępowania z ofiarą handlu ludźmi.

Liczba cudzoziemców objętych Programem wsparcia w latach 2010-2016

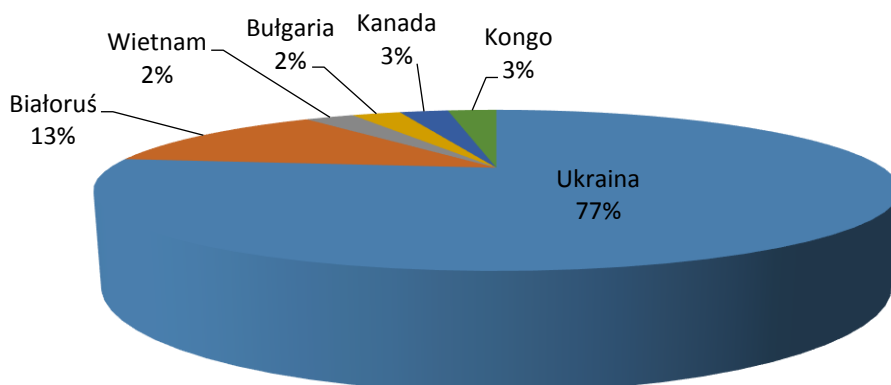

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

W roku 2016 Programem wsparcia objęto 45 ofiar handlu ludźmi, w tym 6 osób zgłoszonych do Programu we wcześniejszym roku (1 obywatel Maroka, jedna obywatelka Ukrainy oraz 4 obywateli Wietnamu).

Wykres 21. Kraje pochodzenia ofiar zgłoszonych do Programu w 2016 r.

Kraje pochodzenia ofiar zgłoszonych do Programu w 2016 r.

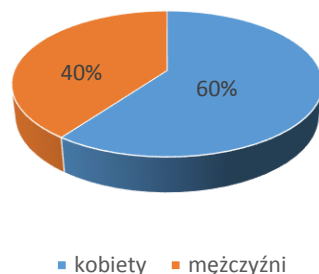

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

Liczba cudzoziemców zgłoszonych do Programu w 2016 r. wyniosła 39 osób. Najwięcej osób pochodziło z Ukrainy (30), sporo mniej – z Białorusi (5). Przyjęto też po jednym obywatelu: Wietnamu, Bułgarii, Kanady i Konga.

Wykres 22. Płeć beneficjentów Programu Wsparcia w 2016 roku.

Płeć beneficjentów Programu Wsparcia w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

W sumie w Programie uczestniczyło 27 kobiet oraz 18 mężczyzn, w tym dwoje nieletnich. 23 kobiety i 16 mężczyzn to osoby zgłoszone w 2016 r. 20 pokrzywdzonych, których status przebywania na terytorium RP był nieuregulowany, otrzymało niezbędne zaświadczenia, legalizujące ich pobyt. W sumie 22 beneficjentów korzystających z Programu złożyło zeznania w 2016 r.

Wykres 23. Formy eksploatacji zgłoszonych ofiar w Programie wsparcia w 2016 r.

Formy wykorzystania ofiar zgłoszonych do Programu w 2016 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

W 2016 r. największa liczba poszkodowanych handlem ludźmi, zgłoszonych do Programu, była wykorzystywana do pracy przymusowej – 29, a 6 osób eksploatowano w seksbiznesie (co potwierdza opisaną już powyżej zmianę trendu). Próby zniewolenia dokonano na 2 ofiarach. Praktyki niewolnicze dotknęły 1 ofiarę, 1 z poszkodowanych zmuszany był do żebractwa.

Dobrowolne powroty

Ofiary handlu ludźmi są osobami szczególnie narażone na niebezpieczeństwo wtórnej wiktymizacji. W przypadku, gdy decydują się na opuszczenie Polski mają prawo do pomocy w zorganizowaniu bezpiecznego powrotu do kraju pochodzenia. Biuro Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM) w Warszawie realizuje program pomocy w dobrowolnym powrocie. Program realizowany jest w oparciu o porozumienie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z IOM¹² i współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Powrotu Imigrantów.

W latach 2012-2015 w ramach tylko tego porozumienia udzielono pomocy w dobrowolnym powrocie 54 osobom – poszkodowanym przestępstwem handlu ludźmi. W 2016 r. natomiast było to 7 osób, w tym 5 obywateli Bułgarii i 2 obywatelkom Ukrainy. Pomoc udzielono 5 kobietom oraz 2 mężczyznom (wszystkie ofiary to osoby dorosłe).

Pomoc oferowana przez IOM obejmuje:

- doradztwo w zakresie powrotu, w tym szczegółowe informacje o kraju powrotu,
- pomoc w uzyskaniu dokumentu podróży (gdy to konieczne),
- badania medyczne,
- organizację podróży powrotnej do miejsca docelowego w kraju powrotu,
- pomoc reintegracyjną – która jest ważnym elementem programu. Osoby powracające otrzymują kieszonkowe na zaspokojenie swoich potrzeb w pierwszych dniach po powrocie. Dodatkowa pomoc może być przyznana na podstawie opracowanego przez cudzoziemca planu powrotu np.: pomoc w znalezieniu zatrudnienia, rozpoczęciu działalności gospodarczej, w odbudowie domu.

¹² Porozumienie podpisane 26.10.2011 r., weszło w życie 10 marca 2012 roku.

5. Pokrzywdzeni przestępstwem handlu ludźmi – obywatele polscy zidentyfikowani na terenie RP

Prokuratura Generalna

W 2016 r. ujawniono 44 pokrzywdzonych obywateli RP na terenie Polski. Udział poszkodowanych obywateli polskich na terenie RP wyniósł 56%. Rok wcześniej aż 64% ofiar zidentyfikowanych przez Prokuraturę posiadało polskie obywatelstwo. Odsetek ten znacząco wzrósł wówczas w stosunku do roku 2014, kiedy to jedynie 44% ofiar stanowili Polacy. Ujawniono też nową formę wykorzystania – do zawierania związków małżeńskich przez Polki, z obywatelami państw spoza Unii Europejskiej, w celu legalizacji ich pobytu w Polsce.

Straż Graniczna

W roku 2016 Straż Graniczna ujawniła 104 potencjalne ofiary handlu ludźmi. Jeżeli chodzi o polskie ofiary to zidentyfikowano dwie kobiety w wieku 23 i 28, które wykorzystywane były do prostytucji. W roku 2016 Straż Graniczna kontynuowała, podjęte w ubiegłych latach działania, zwłaszcza z obszaru zwalczania „prostytucji przydrożnej”.

Komenda Główna Policji

Liczba zidentyfikowanych poszkodowanych obywateli polskich przez Policję w 2016 roku w zakończonych sprawach wynosi 7. Wśród ofiar handlu ludźmi zarejestrowanych przez Policję znalazły się 3 dorosłe kobiety, 2 dziewczynki, 1 dorosły mężczyzna oraz 1 chłopiec. Z otrzymanych danych wynika, że poszkodowani byli zmuszani w większości do prostytucji (6 osób), natomiast chłopiec padł ofiarą innego wykorzystania.

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne

Tabela 3. Liczba obywateli RP, beneficjentów KCIK w 2016 r.

Rok	Liczba ob. RP	Beneficjenci ogółem
2012	89	198
2013	103	222
2014	71	207
2015	103	229
2016	96	200

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KCIK.

KCIK jest ważnym podmiotem świadczącym pomoc także obywatelom polskim, poszkodowanym przestępstwem handlem ludźmi. W ciągu ostatnich 5 lat odsetek Polaków zarejestrowanych w KCIK wynosił ok. 45% (wyjątkiem był 2014 r. – odsetek Polaków korzystających ze wsparcia KCIK wyniósł wówczas 34%), w roku 2016 – dokładnie 48%. W 2016 r. Krajowe Centrum udzieliło pomocy 96 obywatelom RP.

W tym czasie schronisko Stowarzyszenia PoMOC w Katowicach przyjęło 18 osób, w tym 17 obywaterek polskich i jedną panią z podwójnym obywatelstwem. Wszystkie mieszkanki schroniska to kobiety, będące w większości ofiarami przymuszania do prostytucji (10). Część z nich to osoby samotne, 4 przebywały w schronisku razem ze swoimi dziećmi (w sumie było ich sześć). Oprócz dachu nad głową kobiety otrzymały pomoc w przetransportowaniu oraz pakiety interwencyjne (a w nich środki czystości, bieliznę, ręczniki itp.). 5 osób skorzystało z zasiłków Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Przede wszystkim jednak pomoc polegała na udzieleniu wsparcia terapeutycznego i medycznego, kobiety uczestniczyły także w treningu umiejętności społecznych. W jego toku uczyły się, jak gospodarować w domu, jak gospodarować pieniędzmi i przygotować się do podjęcia pracy. Trzem osobom udało się to. Przebywające w ośrodku mamy otrzymały wsparcie w nauce opieki nad dziećmi i uzdrowieniu relacji matka–dziecko. W trakcie załatwiania przez nie niezbędnych spraw, dzieciom zapewniano opiekę pracowników schroniska. Pięciorgu z ofiar udzielono porad prawnych, dotyczących przede wszystkim ustalenia alimentów, praw do opieki nad dziećmi, porady przez przesłuchaniami, zadłużeń.

Schronisko Fundacji La Strada przyjęło pod opiekę 12 Polek. Jest ono nie tylko miejscem zamieszkania dla ofiar handlu ludźmi, ale i rehabilitacji psychicznej i resocjalizacji. Klientkami schroniska La Strady były kobiety dorosłe z przedziału 20-50 lat. O ile w poprzednich latach przeważały poszkodowane zwerbowane do pracy w prostytucji, o tyle w roku 2016 połowę z zamieszkałych kobiet stanowiły ofiary pracy przymusowej. Ważnym punktem opieki jest pomoc psychologiczna. Spotkania z psycholożką służą wypracowaniu mechanizmów radzenia sobie z emocjami, wzmocnieniu poczucia własnej wartości, podmiotowości i sprawczości, zwiększeniu poczucia bezpieczeństwa i akceptacji społecznej. Ofiary wspierane są też przez *case-managerów*, którzy zajmują się sprawami takimi jak problemy zdrowotne podopiecznych lub kłopoty prawne.

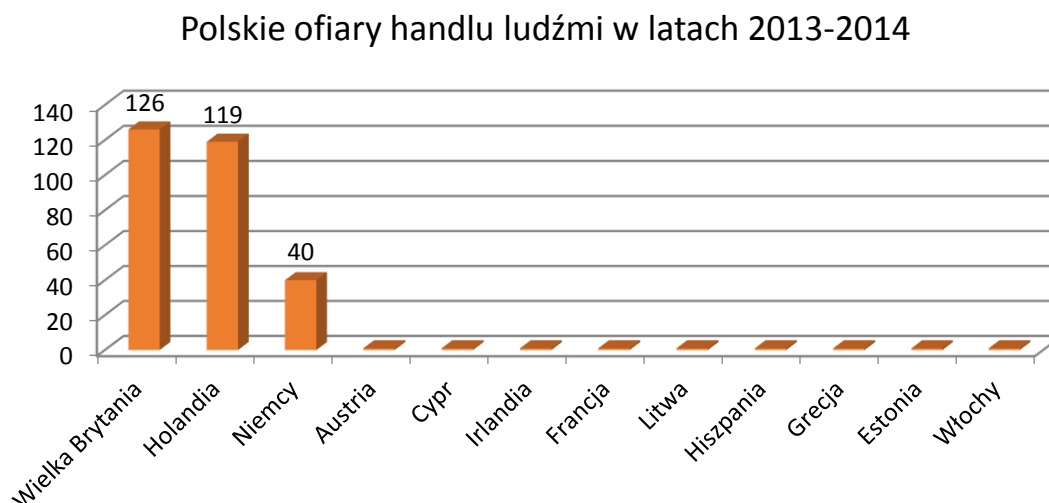
Niektóre z ofiar wymagają bardziej złożonego wsparcia. W tym roku trzy osoby, w tym jedna obywatelka Polski, wymagały natychmiastowej hospitalizacji psychiatrycznej. Ich poważny stan uniemożliwiał pozostanie w schronisku, wymagał poważniejszych konsultacji medycznych.

Inny przypadek dotyczył młodej Polki, ofiary handlu ludźmi, której z powodu upośledzenia umysłowego oprócz interwencji kryzysowej potrzebna była pomoc długofalowa. Należało znaleźć organizację, prowadzącą zajęcia z aktywizacji zawodowej dla osób z ograniczeniami i przygotowujące je do samodzielności. Długim i żmudnym procesem było odnowienie zaświadczenia o niepełnosprawności. Na koniec Fundacja znalazła godne i bezpieczne miejsce zamieszkania. Przypadek ten wart jest odnotowania po to, by podkreślić, że osoby z upośledzeniem są szczególnie wrażliwą grupą ryzyka, ze względu na zwiększoną możliwość manipulacji przez handlarzy.

6. Polskie ofiary handlu ludźmi za granicą

Obywatele polscy stają się ofiarami handlu ludźmi także za granicą. Opublikowany w maju 2016 roku raport Eurostatu nt. handlu ludźmi zawiera dane z lat 2013-2014.

Wykres 24. Polacy jako poszkodowani procederem handlu ludźmi w Europie w latach 2013-2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W tym okresie zarejestrowano w Unii Europejskiej 396 Polaków – poszkodowanych handlem ludźmi, z których 298 było wykorzystywanych poza Polską. Najwięcej w Wielkiej Brytanii (126), Holandii (119), Niemczech (40). Ponadto pojedyncze osoby poszkodowane przestępstwem handlu ludźmi zidentyfikowano w Austrii, Hiszpanii, Grecji, Estonii, Francji, Irlandii, Portugalii, Rumunii oraz na Litwie, Cyprze i we Włoszech.

W krajach UE najczęstszą formą wykorzystywania ofiar jest eksploatacja seksualna – 67%, natomiast 21% ofiar było przymuszanych do pracy. Polacy, poszkodowani przestępstwem handlu ludźmi, w zdecydowanej większości byli wykorzystywani do pracy przymusowej (Wielka Brytania, Holandia i Niemcy). Zdarzały się również przypadki eksploatacji seksualnej (głównie w Niemczech i Holandii), a także zmuszanie do działalności przestępczej (kradzieże, wyłudzenia), żebractwa (np.: w Finlandii) oraz do zawierania fikcyjnych małżeństw.

Pokrzywdzeni najczęściej byli rekrutowani na terenie kraju przez agencje pośrednictwa pracy lub prywatnych pośredników, oferujących atrakcyjne warunki zatrudnienia oraz przez Internet (coraz popularniejsza forma ogłaszania się przestępców). Obietnice pracy dotyczyły zarówno wysokich wynagrodzeń, a także transportu i zakwaterowania. Przy czym w większości przypadków poszkodowani nie otrzymywali żadnych informacji czy gwarancji na piśmie. Niekiedy dopiero na miejscu otrzymywali do podpisu umowy, zawierające inne warunki dotyczące pracy i płacy niż te, które były im prezentowane podczas rekrutacji (ofiary obciążano prowizją od zatrudnienia, kosztami podróży i zakwaterowania, które odliczano im od zarobków). Poszkodowanym konfiskowano dokumenty, byli zastraszeni i stosowano wobec nich przemoc fizyczną.

Polskie ofiary handlu ludźmi w Wielkiej Brytanii

Wielka Brytania niezmiennie od lat jest państwem, w którym odnotowywanych jest najwięcej przypadków wykorzystywania Polaków – ofiar handlu ludźmi. Niewątpliwie ma to związek z dużą liczbą Polaków żyjących w Wielkiej Brytanii. Według szacunkowych danych brytyjskiego Office for National Statistics w grudniu 2015 r. przebywało tam ponad 831 tys. obywateli polskich¹³ – co czyniło z nich największą mniejszość w Wielkiej Brytanii. Nieoficjalnie mówi się o liczbie ok. 1 miliona Polaków na stałe lub tymczasowo mieszkających w Wielkiej Brytanii.

Wracające z Wielkiej Brytanii polskie ofiary handlu ludźmi to w większości zrekrutowani w Polsce mężczyźni, często ludzie bezdomni lub z innymi poważnymi problemami. Uzyskawszy status handlu ludźmi na Wyspach Brytyjskich, przez kilka tygodni korzystają z pomocy tamtejszych służb, jednak bez znajomości języka nie mogą znaleźć pracy i w konsekwencji wracają do kraju, gdzie także potrzebują wielowymiarowego wsparcia.

W Wielkiej Brytanii walką z handlem ludźmi zajmuje się *Modern Slavery Human Trafficking Centre* (MSHTC), komórka powołana w ramach National Crime Agency. Według danych MSHTC, na 3805 ofiar zarejestrowanych w 2016 r. 163 osoby to obywatele polscy, w tym aż 8 nieletnich. W 2015 r. na 3226 poszkodowanych zidentyfikowano 160 Polaków. A więc od dwóch lat statystyki wyglądają podobnie.

Tabela 4. Polacy zarejestrowani jako ofiary handlu ludźmi w Wielkiej Brytanii w latach 2012-2016.

Rok	Liczba zarejestrowanych ofiar	W tym dzieci	Ilość kobiet	Ilość mężczyzn	Zmiana rok/rok
2012	45	-	Brak danych	Brak danych	100%
2013	86	4	22	64	+ 65%
2014	81	3	23	58	- 6%
2015	160	2	Brak danych	Brak danych	+ 97,5%
2016	163	8			+1,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UKHTC.

W 2015 r. można było zauważyć wzrost o 97,5% wśród obywateli polskich, poszkodowanych przestępstwem handlu ludźmi (ogółem zaobserwowano wzrost o 40% ilość zarejestrowanych osób w stosunku do 2014 r).

¹³ Baza *Population by country of birth and nationality*, Office for National Statistics, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/datasets/populationoftheunitedkingdombycountryofbirthandnationality> [dostęp: 17.07.2017].

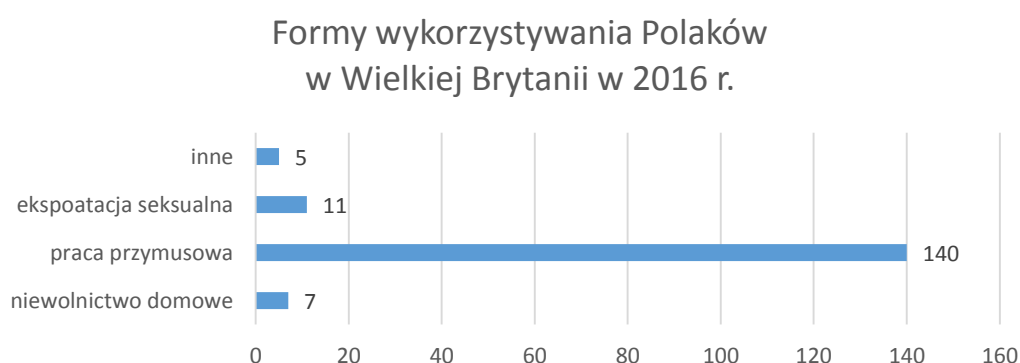

Tak znaczny przyrost zidentyfikowanych ofiar handlu ludźmi w dużej mierze wynikał z tego, że Wielka Brytania w 2015 roku wprowadziła do prawodawstwa **Modern Slavery Act**, który skonsolidował oraz doprecyzował istniejące definicje przestępstw związanych z handlem ludźmi, umożliwił sądom odróżnianie sprawców od ofiar i wprowadził zasadę niekaralności ofiar handlu ludźmi za przestępstwa, do popełnienia których były zmuszane, wprowadził konfiskatę mienia sprawców oraz otrzymanie rekompensat od skazanych

przestępców. Ustawa wprowadziła także kompleksowy mechanizm identyfikacji ofiar handlu ludźmi, (Krajowy Mechanizm Referencyjny), czyli regulacje dotyczące identyfikacji i rejestracji ofiar, pomoc prawną, opiekę instytucji publicznych dla poszkodowanych. Krytycy ustawy jednakże podnoszą argument, że ustawa skupia się bardziej na zwalczaniu procederu niż na pomocy ofiarom (sprawcom przestępstwa może grozić nawet wyrok dożywotniego pozbawienia wolności). Ustawa nakłada także obowiązek na firmy (o obrotach rocznych powyżej 36 milionów funtów) raportowania i przestrzeganiu zaleceń i podjętych środków przeciwdziałających handlowi ludźmi (szczególnie dotyczy to kwestii łańcucha dostaw). W rzeczywistości jednak z tego obowiązku wywiązuje się niewiele firm. Krytycy wskazują, że ustawa nie przewiduje żadnych kar dla przedsiębiorców, którzy nie stosują się do zaleceń z ustawy. Dostrzega się także słabą pozycję krajowego sprawozdawcy, którego rola ogranicza się do raportowania, wydawania rekomendacji oraz działań informacyjnych. Potrzebne jest również rozszerzenie katalogu form znęcania się nad ofiarami, które umożliwiłyby ofiarom wstąpienie na cywilną ścieżkę prawną w celu uzyskania odszkodowania od sprawców (dotychczas jedynie ofiary fizycznej napaści, gwałtu lub uprowadzenia mogły domagać się przed sądem rekompensaty od swoich prześladowców). Należy także ujednoclić przepisy zawarte w Modern Slavery Act orazw Domestic Overseas Worker Visa (przepisy dotyczące pracy w służbie domowej), w którym jest zapis o zakazie zmiany pracodawcy w czasie trwania programu.

Obywatele polscy stanowią 5,2% ofiar identyfikowanych w Wielkiej Brytanii (7. miejsce). Według danych za lata 2013-14, najliczniej ofiarami przestępstwa padają mężczyźni (kobiety stanowią ok. 40% wśród poszkodowanych).

Wykres 25. Formy wykorzystywania Polaków w Wielkiej Brytanii w 2016 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MSHTC.

Aż 85,8% poszkodowanych Polaków (140 osób) było zmuszanych do pracy, 11 osób doświadczyło eksploatacji seksualnej, a 7 zostało zakwalifikowanych jako ofiary niewolnictwa domowego. Do kategorii „inne”, zawierającej w sobie: działalność przestępczą, zmuszanie do zawierania fikcyjnych małżeństw, poniżające traktowanie człowieka, przypisano 5 Polaków.

Skala procederu wymaga ustanowienia skutecznej formuły współpracy pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w zwalczanie handlu ludźmi w Wielkiej Brytanii i w Polsce. W ramach współpracy dwustronnej już kilka lat temu powołano specjalny Zespół Dochodzeniowo-Śledczy między Prokuratorami Wielkiej Brytanii oraz Polski (JIT). Powołanie zespołu miało przyczynić się do zwiększenia szybkości i skuteczności działań organów ścigania obu krajów. Ponadto, Policja polska wydelegowała do Londynu oficera łącznikowego, doświadczonego w zwalczaniu handlu ludźmi, oraz dodatkowych funkcjonariuszy, którzy współpracują przy wspólnych akcjach przeciwko handlarzom.

III. Handel ludźmi – zapobieganie i przeciwdziałanie

1. Społeczna świadomość handlu ludźmi

Jeszcze w roku 2015 zostało przeprowadzone ogólnopolskie badanie świadomości zagrożeń związanych z handlem ludźmi i wyjazdami do pracy za granicę¹⁴. Wyniki badania stanowią diagnozę stanu wiedzy na temat handlu ludźmi oraz skłonności do podejmowania ryzykownych zachowań wśród Polaków. Są one również podstawą do planowania przyszłych działań prewencyjnych. Badanie w znacznej części było powtórzeniem badania świadomości handlu ludźmi zrealizowanego na zlecenie Ambasady Wielkiej Brytanii w roku 2010, co pozwoliło również na rozpoznanie trendów i ocenę skuteczności dotychczasowych działań profilaktycznych. Projekt prowadzony był w partnerstwie z Radą Europy. Wyniki opublikowano w październiku 2015 r.

Pokazują one, że Polacy w większości wiedzą, czym jest handel ludźmi i potrafią je opisać – przeważają określenia współczesne, takie jak prostytutka, sprzedaż ludzi oraz handel kobietami. Jednocześnie ankietowani nie odróżniają przestępstwa handlu ludźmi od przemytu osób (organizowania innym osobom nielegalnego przekroczenia granicy). Wielu Polaków dostrzega, że proceder ma miejsce także w naszym kraju, a jego ofiarami padają nie tylko Polacy, ale także cudzoziemcy. Wiedza na temat przestępstwa staje się większa, a społeczeństwo staje się wrażliwsze na ten problem. Dominuje przekonanie, że ofiary nie powinny być pozostawione same sobie. Instytucjami kompetentnymi do udzielenia pomocy, według badanych są: Policja, instytucje rządowe oraz organizacje pozarządowe. Wyniki wskazują, że połowa badanych nie zna żadnej polskiej lub międzynarodowej instytucji zajmującej się pomocą ofiarom handlu ludźmi. Warto jednak zauważyć poprawę sytuacji w stosunku do roku 2010, kiedy taką wiedzą nie dysponowało 70% badanych.

**Improving Poland's capacity
to prevent trafficking
in human beings**

W 2015 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji zorganizowało pierwszą część ogólnopolskiej kampanii uświadamiania,

w ramach projektu *Poprawa zdolności Polski do walki z handlem ludźmi*. Została ona opracowana przy wykorzystaniu wyżej opisanego badania świadomości społecznej. Kampania skierowana była do szerokiej grupy i przekazywała ogólne przesłanie, że każdy może stać się ofiarą handlu ludźmi i każdy może otrzymać pomoc. W grudniu 2015 roku wyemitowano spot w trzech ogólnopolskich stacjach telewizyjnych i kanałach tematycznych (100 emisji) oraz w ogólnopolskich i ponadregionalnych stacjach radiowych (300 emisji). Działanie to kontynuowane było w roku 2016.

¹⁴ Badanie zrealizowano w ramach projektu *Improving Poland's capacity to prevent trafficking in human beings*. Raport z badania dostępny na www.handelludzmi.eu

2. Zapobieganie handlowi ludźmi w Polsce

Wybrane programy i projekty prewencyjne w 2016 roku

Podstawowym dokumentem dotyczącym funkcjonowania systemu zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi w Polsce jest [Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi](#). Jest to program rządowy przyjmowany przez Radę Ministrów, nakładający zadania w zakresie zwalczania handlu ludźmi na poszczególne instytucje administracji rządowej. Adresatami dokumentu są nie tylko poszczególne jednostki administracji centralnej, ale także instytucje i organizacje pozarządowe, dobrowolnie zaangażowane w działania przeciwko handlowi ludźmi w Polsce. Pierwszy tego typu dokument Krajowy Program Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi na lata 2003-2004 został przyjęty przez Radę Ministrów w 2003 r.

17 lutego 2017 r. Rada Ministrów przyjęła sprawozdanie z wykonania części zadań przewidzianych w [Krajowym Planie Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2016-2018](#)¹⁵. Celem głównym tego Planu było stworzenie warunków koniecznych dla skutecznego przeciwdziałania handlowi ludźmi w Polsce oraz wsparcie ofiar tego przestępstwa. Jako jeden z głównych celów szczegółowych wymieniono podnoszenie świadomości nt. zjawiska handlu ludźmi.

W 2016 roku przedstawiciele MSWiA wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi, Komendy Głównej Policji, a także komend wojewódzkich Policji, Fundacji przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada, Stowarzyszenia Po-MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej oraz Fundacji YouCanFreeUs Polska udzielili wielu wywiadów, komentarzy do mediów, brali udział w programach na żywo w radio i telewizji, docierając w ten sposób do tysięcy osób. Echem odbiła się zarówno publikacja Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji *Handel ludźmi. Raport 2015*, wydarzenia zorganizowane przy okazji 10. Europejskiego Dnia przeciwko Handlowi Ludźmi, a także Joint Action Day – Sexualexploitation 2016, koordynowane przez Europol działania, wymierzone w zwalczanie przestępczości handlu ludźmi i zmuszania do prostytucji. *Nie daj się sprzedać!* – film przygotowany przez Komendę Wojewódzką Policji w Olsztynie, został wyemitowany przez stację telewizyjną TVN (główne wydanie Faktów) oraz lokalne media internetowe tj. „Gazetę Olsztyńską”. Film upubliczniono także na fanpage’u Komendy Głównej Policji i stronie internetowej Policji warmińsko-mazurskiej.

W ramach swojej działalności MSWiA prowadzi od 2013 roku stronę internetową handelludzmi.eu oraz jej odpowiednik na Facebooku. W 2016 r. zanotowano ponad 1,3 mln odsłon i niemal 500 tysięcy wejść unikalnych. MSWiA przeprowadził również procedurę utworzenia nowej strony internetowej Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi. Informacje nt. handlu ludźmi można znaleźć również na stronach internetowych m.in. komend wojewódzkich i Komendy Stołecznej Policji oraz komend miejskich, rejonowych i powiatowych Policji. Wojewódzkie zespoły ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi prowadzą serwisy informacyjne na stronach urzędów wojewódzkich..

W ramach działań prewencyjnych zorganizowano wiele wydarzeń, w tym także na szczeblu lokalnym, m.in. projekcje filmów, debaty społeczne na temat handlu ludźmi i wykłady na uczelniach, prowadzone

¹⁵ Całość dokumentu dostępna na stronie handelludzmi.eu.

przez ekspertów Rady Europy, przedstawicieli MSWiA, funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej. W województwie warmińsko-mazurskim kontynuowano projekt *Nie tylko dzieci dają się nabrać*, realizowany od 2015 r. przez Komendę Wojewódzką Policji w Olsztynie. Funkcjonariusze Policji podczas spotkań edukacyjnych z młodzieżą szkolną, studentami, osobami bezrobotnymi, a także poprzez spotkania ze społeczeństwem przestrzegali przed niebezpieczeństwami związanymi z pochopnym podjęciem decyzji o wyjeździe za granicę. W całym kraju spotykano się z różnymi grupami społecznymi i zawodowymi, a o zagrożeniu handlem ludźmi opowiadano w urzędach pracy, urzędach miejskich i gminnych, ochotniczych hufcach pracy, biurach wolontariatu, ośrodkach pomocy rodzinie.

W ciągu roku odbyło się wiele konferencji i debat, organizowanych przez MSWiA, wojewódzkie zespoły ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi UW, Policję i Straż Graniczną i organizacje pozarządowe. W trakcie tych spotkań dystrybuowano materiały informacyjne, edukacyjne i prewencyjne, w tym: komiksy dla młodzieży, przygotowane we współpracy z Radą Europy, płyty DVD, ulotki na temat praw ofiar w 8 językach, publikacje, materiały i raporty.

Zrealizowano także projekt prewencyjny, w ramach którego stworzono wystawę mobilną *Oblicza handlu ludźmi*. Prezentowane materiały dostępne były w trzech wersjach językowych: polskiej, angielskiej oraz rosyjskiej. Wystawa składała się z 6 plasz, na których zaprezentowano ogólne informacje, czym jest handel ludźmi, gdzie szukać pomocy, a także przedstawiono przykłady form wykorzystania, m.in. pracę przymusową, wykorzystanie seksualne, zmuszanie do kradzieży. Wystawa była prezentowana w województwach: lubelskim, warmińsko-mazurskim, dolnośląskim, śląskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, wielkopolskim, świętokrzyskim, a także na terenie warszawskich szkół wyższych: Uniwersytecie Warszawskim, Akademii Łazarskiego i w Krajowej Szkole Administracji Publicznej.

Ponadto w ramach przeciwdziałania handlowi ludźmi do pracy przymusowej, MSWiA zintensyfikował działania w stosunku do osób wyjeżdżających za granicę w celu podjęcia pracy, w tym młodzieży, podejmującej pracę wakacyjną. W ramach kampanii informacyjnej zrealizowano 72 emisje spotu prewencyjnego w telewizji publicznej w okresie przedwakacyjnym – spot, przygotowany w ramach projektu „Poprawa zdolności Polski do walki z handlem ludźmi”, pokazuje ryzyko podpisywania umów o pracę w niezrozumiałym języku. Towarzyszyła mu kampania outdoorowa, skierowana do obywateli polskich wyjeżdżających do pracy za granicę. Layouty pojawiły się na billboardach, city lightach oraz tablorze komunikacji miejskiej w Opolu, Olsztynie i Gorzowie Wielkopolskim.

Także w obrębie tych działań popularyzowano aplikację mobilną SAFE Travel and Work Abroad wśród klientów WUP w Warszawie, a do lokalnych firm podlaskich, oferujących przewóz osób, przekazano pisma i broszury dotyczące zagrożeń związanych ze współpracą z nielegalnymi pośrednikami. Aplikacja SAFE zawiera wiele przydatnych informacji, takich jak:

- wskazówki, w jaki sposób przygotowywać się do bezpiecznej podróży za granicę,
- niezbędne kontakty,
- listę rzeczy, które warto mieć ze sobą,
- podpowiedzi, gdzie szukać pomocy w trudnej sytuacji.

W aplikacji znajduje się także gra, na którą składają się historie czterech młodych osób, które zdecydowały się wyjechać za granicę. Gracz wciela się w wybraną postać i bierze na siebie odpowiedzialność za jej decyzje, co wpływa na przebieg historii. Aplikacja występuje już w pięciu językach: polskim, angielskim, słowackim, czeskim i węgierskim.

Przez cały rok, ze szczególnym uwzględnieniem okresu przedwakacyjnego oraz Europejskiego Dnia Przeciwko Handlowi Ludźmi, prowadzone były zajęcia dla młodzieży szkolnej (gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, szkół ponadlicealnych, zakładów doskonalenia zawodowego, ośrodków szkolno-wychowawczych), realizowane przez wychowawców, pedagogów szkolnych oraz katechetów na prośbę MSWiA i z wykorzystaniem przekazanych materiałów. Fundacja La Strada przeprowadziła ok. 45 spotkań dla młodzieży szkolnej w całej Polsce, w których wzięło udział ponad 3 600 osób, również z wykorzystaniem aplikacji SAFE. Stowarzyszenie Po-MOC przeprowadziło 13 spotkań z młodzieżą i rodzicami, głównie na terenie województwa śląskiego i w Łodzi, z udziałem łącznie 1 210 osób. Fundacja YouCanFree.U.S. Polska przeprowadziła 29 spotkań informacyjnych (prelekcje, warsztaty) z młodzieżą szkół ponadgimnazjalnych w całej Polsce, w której udział wzięło łącznie około 700 uczniów. Spotkania organizowano również na szczeblu wojewódzkim: szczególnie warto wspomnieć tu o działaniach w województwie dolnośląskim, w ramach których przeprowadzono łącznie 1 111 spotkań informacyjnych dla młodzieży szkolnej, w których uczestniczyło 39 593 uczniów. 20 013 osób wzięło udział w 603 spotkaniach z Policją, zorganizowanych w województwie małopolskim.

Działanie profilaktyczne *Ja i nieznajomy*, realizowane przez Policję w woj. dolnośląskim miało z kolei charakter eksperymentu społecznego i polegało na uprowadzeniu dzieci przez cywilnego pracownika Policji (za zgodą rodziców) i odprowadzenia go do stanowiska policyjnego, gdzie funkcjonariusze głogowskiej Policji prowadzili pogadanki nt. bezpieczeństwa oraz wskazywali prawidłowe zachowania wobec osoby obcej. Podczas działań prezentowano filmy prewencyjne dot. uprowadzeń dzieci, rozdawano elementy odbłaskowe – opaski z miejscem na imię dziecka i numer telefonu do opiekuna. Akcja miała na celu pokazanie dzieciom, w jaki sposób należy się zachować w przypadku, kiedy zaczepia nas nieznajoma osoba, oraz uświadomienie ich rodzicom i opiekunom, że handel dziećmi jest zjawiskiem, które zagraża ich dzieciom szczególnie w okresie wakacji.

Ponadto, w ramach obchodów 10. Europejskiego Dnia przeciwko Handlowi Ludźmi MSWiA zorganizowało:

- wykłady ekspertów Rady Europy (12.10.) – pana Mike’a Dottridge’a i pana Ryszarda Piotrowicza oraz przedstawiciela Zespołu ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi (14.10) na polskich uczelniach,
- inaugurację wystawy mobilnej *Różne oblicza handlu ludźmi*,

- seminarium, współorganizowane przez MSWiA oraz Radę Europy pt. *Zaangażowanie biznesu w przeciwdziałanie handlowi ludźmi do pracy przymusowej*,
- 11. konferencję Krajowej Sieci Migracyjnej nt. *Wsparcie dla cudzoziemców – ofiar handlu ludźmi – dobre praktyki mechanizmu referencyjnego*.

MSWiA, w imieniu międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, zainicjował współpracę z przedsiębiorcami, organizacjami przedsiębiorców oraz z organizacjami pozarządowymi, zajmującymi się kwestiami społecznej odpowiedzialności biznesu poprzez nawiązanie kontaktu z Zespołem do spraw Zrównoważonego Rozwoju i Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw, powołanym przy Ministrze Rozwoju i Finansów. Nawiązał również kontakt z agencjami pracy tymczasowej w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi do pracy przymusowej.

Oprócz tego, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę wdrażała Kodeks Postępowania (*The Code of Conduct for the protection of children against sexual exploitation in travel and tourism*), mający na celu ochronę dzieci przed komercyjnym wykorzystywaniem seksualnym w turystyce. W 2016 roku przeszkolono 74 pracowników hoteli grupy hotelowej Orbis w Polsce oraz 100 pracowników hoteli grupy hotelowej Accor w Czechach i na Węgrzech. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę współpracuje przy tym projekcie z Komendą Główną Policji.

3. Zwalczanie handlu ludźmi w Polsce

Sądy

Od 2010 r., czyli od momentu wejścia w życie nowelizacji Kodeksu karnego, w którym zapisano obowiązującą definicję przestępstwa handlu ludźmi, do 2014 r., prawomocne wyroki w sprawach o handel ludźmi zapadły w 59 sprawach (w tym 1 przypadek wyroku z art. 189a§2). W latach 2013-2014 ogółem skazano 21 osób. W 2013 r. osądzono i skazano 12 osób (9 Polaków i 3 cudzoziemców), w tym w 11 przypadkach wyrok dotyczył bezwarunkowego pozbawienia wolności (8 osób skazano na 3 lata i więcej, 3 na 1 rok, a 1 osoba otrzymała 2 lata w zawieszeniu). W 2014 r. skazano 9 osób (6 Polaków i 3 cudzoziemców), tylko w 3 przypadkach skazani otrzymali karę bezwarunkowego pozbawienia wolności, a największy wymiar kary to 3 lata więzienia.

W roku 2015 osądzono ogółem 41 osób, natomiast skazano 36 – jedna osoba była osądzona z art. 189a§2 (nie doszło do wyroku skazującego). 19 osób skazano na wymiar 3-5 lat bezwzględnie pozbawienia wolności, natomiast pozostali skazani (17 osób) otrzymali wyroki w zawieszeniu.

W 2016 roku sądy I instancji osądziły 32 podejrzanych: 31 osób zostało skazanych, tylko 1 uniewinniono. Wśród skazanych znalazły się 3 kobiety. Wszyscy podejrzani stanęli przed sądem z tytułu art. 189a §1 kk (poprzednio art. 253 §1 kk). Sądy zasądziły w sumie 9 kar pozbawienia wolności do 2 lat (w tym 5 w zawieszeniu), 11 kar pozbawienia wolności na 3 lata i 11 na od 3 do 5 lat. Wyroki do 2 lat przyznano z tytułu nadzwyczajnego złagodzenia kary, zgodnie z art. 60 § 6 kk.

Wykres 26. Wyroki sądów I instancji z tyt. art. 189a §1 kk

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Prokuratura Generalna

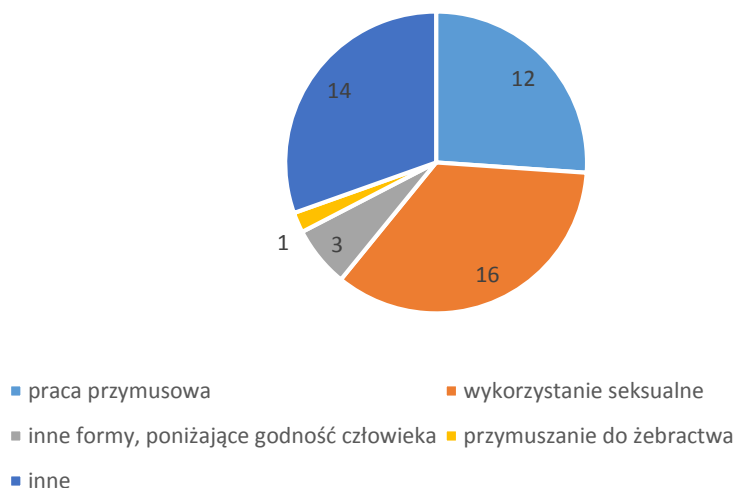
Analizując dane [Prokuratury Generalnej](#) warto podkreślić, że o skali zjawiska należy wnioskować na podstawie liczby wszczętych postępowań przygotowawczych w danym roku. Liczba zakończonych postępowań może być różna od liczby postępowań wszczętych. Wynika to z faktu, że wiele spraw Prokuratura prowadzi dość długo, często 2-3 lata.

W 2016 r. wszczęto 50 postępowań, w tym 47 z art. 189a§1 kk oraz 3 z art. 189a§2 kk. 12 z nich dotyczyło pracy przymusowej lub usług o charakterze przymusowym, 16 – prostytucji lub innych form

wykorzystania seksualnego. 3 sprawy związane były z innymi formami wykorzystania, poniżającymi godność człowieka, a 1 – z żebractwem. 14 spraw zostało zakwalifikowanych do kategorii „inne”.

Wykres 27. Formy wykorzystania w sprawach prowadzonych przez Prokuraturę

Formy wykorzystania w sprawach prowadzonych przez Prokuraturę

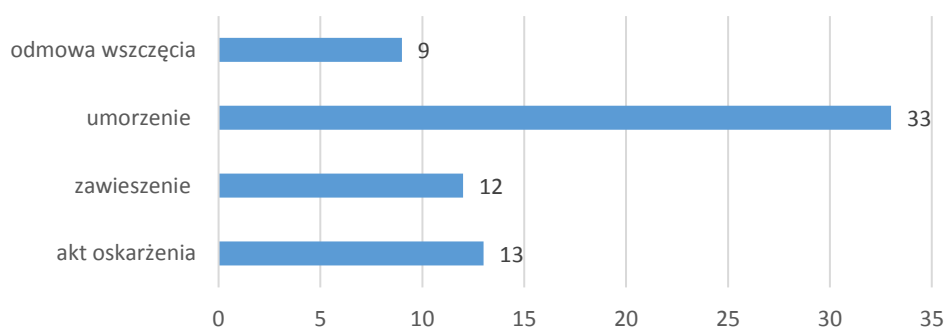

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Prokuratury Generalnej.

Zakończono 67 postępowań. Tylko w 13 przypadkach (ok. 19%) postawiono akty oskarżenia, 12 śledztw zawieszono, 33 umorzono. Odmowa wszczęcia śledztwa dotyczyła 9 spraw. Oskarżono w sumie 30 osób, w tym 28 Polaków i 2 Bułgarów. Sprawy dotyczyły 78 pokrzywdzonych, w tym 44 obywateli Polski.

Wykres 28. Formy wykorzystania w sprawach prowadzonych przez Prokuraturę

Śledztwa zakończone przez Prokuraturę

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Prokuratury Generalnej.

Widać stały trend spadkowy w kwestii wnoszenia spraw o handel ludźmi do rozstrzygnięcia przed sądem w stosunku do poprzednich lat (34,2% w 2013 r., 23,4% w 2014 r.). W 2016 r. umorzono 33 sprawy: w tym najwięcej – 13 – na podstawie art. 17§1 pkt 1 k.p.k. (czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia) i 9 na podstawie art. 17§1 pkt 2

k.p.k. (czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego lub ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa). 1 sprawa została umorzona na podstawie art. 17§1 pkt 6 k.p.k., który mówi o przedawnieniu karalności. 4 śledztwa na podstawie art. 322§1 k.p.k. (niewykrycie sprawców) i 4 z powodu niepopętnienia przez podejrzanego zarzucanego mu przestępstwa. W trybie art. 308 k.p.k.¹⁶ umorzono 2 śledztwa.

Straż Graniczna

W 2016 roku Straż Graniczna rozpoznała 104 potencjalne ofiary handlu ludźmi. Najczęstszą formą wyzysku, identyfikowaną przez Straż Graniczną, była eksploatacja do pracy lub usług o charakterze przymusowym. W tym czasie wszczęła ona 12 nowych śledztw: 7 dotyczyło pracy przymusowej, 3 – zmuszania do prostytucji i 2 – innych form wyzysku. W toku tych postępowań zarzuty z art. 189a przedstawiono 4 osobom: 1 obywatelce Polski i 3 obywatelom Bułgarii. 1 Bułgarowi postawiono zarzut z art. 204 par. 1 kk.

Komenda Główna Policji

W 2016 roku Policja wszczęła 31 postępowań w kierunku handlu ludźmi, związanych z art. 189a kk, co pozwala uznać, że zjawisko handlu ludźmi utrzymuje się w Polsce na podobnym poziomie. W 2015 roku bowiem policjanci wszczęli 30 postępowań, a w 2014 – 28. Liczba przestępstw stwierdzonych – 10 – znacząco spadła w stosunku do lat wcześniejszych (w 2015 r. – 101, w 2014 r. – 76, w 2013 r. – 186). Różnica ta wynika ze stwierdzenia w minionych latach wielu spraw, które wszczęto jeszcze w przeszłości.

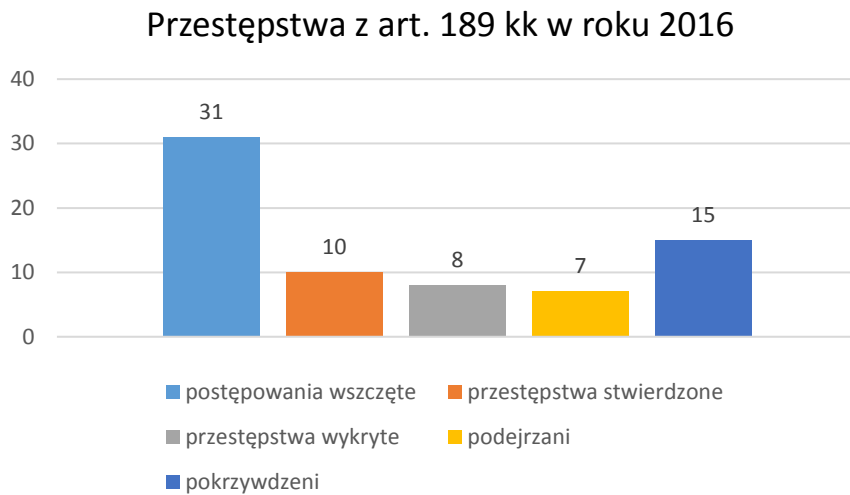
W sprawach z ostatniego roku zidentyfikowano 7 podejrzanych, a rozpoznano 15 pokrzywdzonych. W sumie 19 spraw dotyczyło innych form wykorzystania poniżającego godność człowieka (13 z tytułu art. 189a par. 1 i 6 z tytułu art. 189a par. 2), 7 – eksploatacji w prostytucji, pornografii lub innych formach wykorzystania seksualnego. 4 postępowania toczyły się w sprawach związanych z pracą przymusową, a 1 – pozyskiwania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy.

Zakończono 37 postępowań z art. 189a Kodeksu Karnego. 19 z nich dotyczyło wykorzystania w seksbiznesie, 9 – innych form wykorzystania poniżającego godność człowieka (5 z tytułu art. 189a par. 1 i 4 z tytułu art. 189a par. 2), 8 – w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, 1 – przymuszania do żebractwa.

¹⁶ § 2. W wypadkach niecierpiących zwłoki, w szczególności wtedy, gdy mogłoby to spowodować zatarcie śladów lub dowodów przestępstwa, można w toku czynności wymienionych w § 1 przesłuchać osobę podejrzaną o popełnienie przestępstwa w charakterze podejrzanego przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jeżeli zachodzą warunki do sporządzenia takiego postanowienia. Przesłuchanie rozpoczyna się od informacji o treści zarzutu.

§ 3. W wypadku przewidzianym w § 2, w sprawach, w których prowadzenie śledztwa jest obowiązkowe, najpóźniej w ciągu 5 dni od dnia przesłuchania wydaje się postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo, w razie braku warunków do jego sporządzenia, umarza się postępowanie w stosunku do osoby przesłuchanej.

Wykres 29. Przepięstwa z art. 189a kk rozpoznane przez Policję w 2016 r.

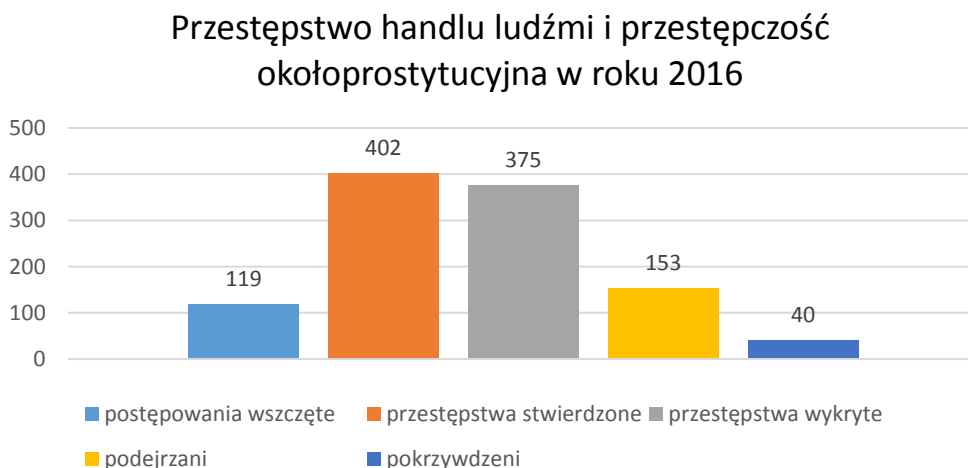

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Policji.

Akt oskarżenia postawiono w 12 sprawach. W 2 przeprowadzono procedury, określone w art. 335 Kodeksu Postępowania Karnego (wniosek o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy). W 5 przypadkach nie wykryto sprawcy przestępstwa, w 17 przypadkach dochodzenia nie wykryły znamion przestępstwa. 1 postępowanie zawieszono. Łącznie wytypowano 33 podejrzanych: 30 Polaków, 2 Bułgarów i 1 Niemca.

Warto przy tym zestawzić statystyki podsumowujące handel ludźmi z danymi, dotyczącymi przestępczości okołoprostytycyjnej (art. 203 kk i art. 204 kk), gdyż zjawiska te nieraz trudno rozdzielić. Kwalifikacja czynu pod konkretny paragraf bywa przez to kwestią dyskusyjną. Przegląd statystyk, ujmujących przestępstwa z art. 189a razem z tymi, które prowadzono pod kątem art. 203 kk i 204 kk, daje interesujące wnioski. Okazuje się bowiem, że łącznie w 2016 r. Policja wszczęła 119 nowych postępowań, a 402 przestępstwa stwierdzono. Sprawy, w których podejrzewano aż 153 osoby, dotyczyły 40 pokrzywdzonych. Najwięcej przestępstw wszczęto i stwierdzono na Śląsku (odpowiednio: 24 i 86).

Wykres 30. Przepięstwa handlu ludźmi i przestępczość okołoprostytycyjna rozpoznane przez Policję w 2016 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Policji.

Wyjmując z powyższych statystyk dane dotyczące wyłącznie paragrafu 189a, widzimy, że najwięcej nowych spraw w tym kierunku wszczęto na Mazowszu i Dolnym Śląsku (po 5). 5 z 10 spraw udało się stwierdzić w Centralnym Biurze Śledczym Policji. Wykrywalność tej kategorii przestępstw od lat utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie, choć w minionym roku nieco ona spadła, osiągając poziom 93,28%. W 2015 r. wyniosła ona 100%, w 2014 r. było to 96,8%.

4. Nowe rozwiązania wspierające przeciwdziałanie handlowi ludźmi

Rozwiązania prawne

Ustawa z dnia 28 listopada 2014r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka weszła w życie 07.04.2015r. Ustawa kompleksowo reguluje kwestie, związane z ochroną pokrzywdzonych i świadków, których życie i zdrowie są zagrożone. Ma na celu uchronienie ich przed zastraszeniem i odwetem oraz zapewnienie im prawidłowego uczestnictwa w postępowaniu i uniknięcia wtórnej wiktymizacji. W tym celu ustawa wprowadza nowe środki ochrony i pomocy

w trzech kategoriach:

- ochrony na czas czynności procesowych,
- ochrony osobistej,
- pomocy w zakresie zmiany miejsca pobytu.

Ponadto, ustawa wprowadza dwa mechanizmy towarzyszące ww. systemowi środków ochrony i pomocy. Pierwszy z nich polega na powołaniu instytucji koordynatorów do spraw ochrony i pomocy pokrzywdzonego i świadka, którzy działają w Policji. Drugi mechanizm natomiast ma na celu ułatwienie dostępu do pomocy psychologicznej dla pokrzywdzonych, świadków lub osób im najbliższych, u których zidentyfikowano zagrożenie dla zdrowia psychicznego.

Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka wprowadza również zmiany do Kodeksu postępowania karnego w zakresie ochrony pokrzywdzonego i świadka w postępowaniu przygotowawczym:

- zwiększa zakres anonimizacji danych pokrzywdzonych,
- umożliwia udział osoby wskazanej przez pokrzywdzonego w czynnościach,
- rozszerza zakres pouczenia pokrzywdzonego o przysługujących mu prawach m.in. do tłumacza, a także o możliwościach naprawienia szkody przez oskarżonego lub uzyskania kompensaty państwowej, dostępie do pomocy prawnej, dostępnych środkach ochrony i pomocy oraz o organizacjach wsparcia pokrzywdzonych i możliwości zwrotu kosztów poniesionych w związku z udziałem w postępowaniu.

Rozszerzony został również zakres wykorzystania urządzeń telekomunikacyjnych do przesłuchania świadków np. w sytuacji, gdy należy się obawiać, że obecność oskarżonego mogłaby działać krępująco na zeznania świadka. Do tej pory przesłuchanie w formie wideokonferencji przewidziane było wyłącznie jako sposób przesłuchania świadka na odległość oraz sposób przesłuchania świadka anonimowego.

Ustawa wprowadza także do polskiego porządku prawnego kolejny środek ochrony w postaci europejskiego nakazu ochrony.

W 2014 r. MSW w ramach prac grupy eksperckiej ds. wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi przygotowało dokument pn. Prawa ofiar handlu ludźmi oraz Prawa i obowiązki pokrzywdzonego handlem ludźmi, na podstawie którego opracowano ulotkę dla ofiar handlu ludźmi na temat najważniejszych ich praw. W 2015 r. ulotkę przetłumaczono na 9 języków obcych i rozpoczęto jej dystrybucję. W ten sposób podejmowane są działania w kierunku podnoszenia świadomości na temat praw ofiar handlu ludźmi również wśród cudzoziemców niewładających językiem polskim i należących do różnych grup kulturowych i etnicznych. Ulotkę można także znaleźć: <http://www.handelludźmi.eu/hl/o-handlu-ludźmi/informacje-dla-ofiar/6671,Prawa-ofiar-handlu-ludźmi.html>. Materiał ten był dalej rozpowszechniony w roku 2016.

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015r. o zmianie ustawy o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (wejście w życie 12 stycznia 2016 r.).

Główne zmiany w ustawie polegają na:

- poszerzeniu zakresu podmiotowego poprzez rezygnację z przesłanki obywatelstwa pokrzywdzonego na rzecz przesłanki jego miejsca stałego pobytu. Według znowelizowanej ustawy kompensata przysługiwać będzie, gdy czyn zabroniony popełniony zostanie na terytorium Polski lub innego państwa UE na szkodę osoby mającej miejsce stałego pobytu w Polsce lub w innym państwie UE;
- poszerzeniu zakresu przedmiotowego poprzez wprowadzenie możliwości uzyskania kompensaty nawet wówczas, gdy sprawca czynu nie będzie mógł zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej;
- ułatwieniu dochodzenia kompensaty poprzez dookreślenie stosowanych w niej pojęć oraz uproszczenie procedury.

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw wprowadziła zmiany w zakresie dotyczącym odszkodowania i zadośćuczynienia w toku postępowania karnego (zmiana weszła w życie 1 lipca 2015r.). Zmiany te polegają na:

- doprecyzowaniu warunków i rozszerzeniu przypadków (poprzez rezygnację z wymogu wystąpienia określonych skutków przestępstwa) orzeczenia nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, gdy nie jest możliwe przyznanie mu odszkodowania lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 46 kodeksu karnego);
- uchyleniu możliwości wystąpienia z powództwem cywilnym w toku postępowania karnego (uchylenie przepisów art. 62-70 kodeksu postępowania karnego). Zmiana ta nie pozbawia jednak pokrzywdzonego możliwości dochodzenia odszkodowania lub zadośćuczynienia w postępowaniu cywilnym na zasadach ogólnych (art. art. 46 i art. 415 kodeksu postępowania karnego);
- wprowadzeniu pisemnego pouczenia dla stron postępowania, w tym pokrzywdzonego o przysługujących mu prawach.

Wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych, dotyczących wsparcia dla cudzoziemców

W ramach prac nad projektem [ustawy o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw](#), mającej na celu przede wszystkim wdrożenie do polskiego porządku prawnego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/66/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie warunków wjazdu i pobytu obywateli państw trzecich w ramach przeniesienia wewnątrz przedsiębiorstwa (Dz. Urz. UE L 157 z 27.5.2014 r., str. 1), planowana jest także modyfikacja przepisów dotyczących cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi poprzez:

- rozszerzenie katalogu okoliczności powodujących, że pobyt cudzoziemca na podstawie zaświadczenia potwierdzającego istnienie domniemania, że jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 115 § 22 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks Karnego, przestaje uważać się za legalny w związku z przekroczeniem lub usiłowaniem przekroczenia granicy wbrew przepisom praw oraz związane z tą zmianą uzupełnienie przepisu określającego zawartość rejestru wydanych cudzoziemcom zaświadczeń, o których mowa w art. 170,
- wprowadzenie możliwości udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy małoletniemu cudzoziemcowi, który otrzymał status pokrzywdzonego w postępowaniu w sprawie o przestępstwo, o którym mowa w art. 189a § 1 Kodeksu karnego, niezależnie, czy podjął on współpracę z organem właściwym do prowadzenia postępowania w sprawie o to przestępstwo,
- rezygnację z konieczności potwierdzania przez prokuratora prowadzącego postępowanie w sprawie o przestępstwo handlu ludźmi, że cudzoziemiec ma uzasadnione obawy przed powrotem do państwa pochodzenia jako jednego z warunków udzielania cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt stały, na podstawie art. 195 ust. 1 pkt 5 ustawy o cudzoziemcach.

W 2016 r. projekt ustawy został poddany uzgodnieniom wewnątrzresortowym oraz międzyresortowym, a także konsultacjom społecznym. Wejście w życie projektowanej ustawy jest planowane w pierwszej połowie 2017 r.

Podjęto również prace nad przygotowaniem [nowych rozwiązań prawnych, dotyczących wsparcia dla ofiar handlu ludźmi obywateli UE](#). W ramach prac nad projektem ustawy o zmianie ustawy o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobytku oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin oraz niektórych innych ustaw planowane jest wprowadzenie do niej, analogicznie do regulacji ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, możliwości wydania obywatelowi Unii Europejskiej zaświadczenia potwierdzającego, iż istnieje w stosunku do niego domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 115 § 22 Kodeksu karnego. Proponowane w projekcie rozwiązanie ma umożliwić skorzystanie z prawa do świadczeń z pomocy społecznej w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego również obywatelom UE i członkom rodziny obywatela UE.

Ponadto, w 2016 roku przyjęto także [ustawę z 22 czerwca 2016 r. Prawo zamówień publicznych \(dalej Pzp\)](#)¹⁷, gdzie w art. 24 ust. 1 pkt. 13 oraz 14 ustawy Pzp wprowadzono zapis, zgodnie z którym z postępowania o udzielenie zamówienia wyklucza się wykonawcę będącego osobą fizyczną, którego prawomocnie skazano między innymi za przestępstwo, o którym mowa w art. 189a ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r., a w przypadku wykonawców niebędących osobami fizycznymi, jeżeli za przedmiotowe przestępstwo prawomocnie skazano urzędującego członka jego organu zarządzającego lub nadzorczego, współnika spółki w spółce jawnej lub partnerskiej albo komplementariusza w spółce komandytowej lub komandytowo-akcyjnej lub prokurenta. Oznacza to w praktyce, że o zamówienie

¹⁷ Dz.U. z 2016 r. poz. 1020

publiczne nie może ubiegać się wykonawca, którego prawomocnie skazano za przestępstwo określone w art. 189a Kodeksu karnego. Zgodnie z przepisem art. 25a ust. 1 oraz 2 ustawy Pzp, informacja na temat podlegania/niepodlegania przez wykonawcę podstawie wykluczenia z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego między innymi w zakresie określonym w art. 24 ust. 1 pkt 13 oraz 14 ustawy Pzp, jest przekazywana zamawiającemu w ramach dokumentu o nazwie Jednolity Europejski Dokument Zamówienia (dalej JEDZ, dla zamówień o wartości równej lub wyższej niż wartości progów unijnych określonych w unijnych dyrektywach dotyczących zamówień publicznych) albo w oświadczeniu o niepodleganiu wykluczeniu z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego (dla zamówień o wartości nie przekraczającej wartości progów unijnych). Natomiast na kolejnym etapie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego na potwierdzenie informacji przekazanej przez wykonawcę w ramach JEDZ albo wspomnianego oświadczenia, zamawiający wymaga/może wymagać (w zależności od wartości zamówienia) informacji z Krajowego Rejestru Karnego (w przypadku polskich wykonawców) lub odpowiedniego rejestru w państwie innym niż Polska.

Powyżej wskazana podstawa wykluczenia z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego ma zastosowanie również do podmiotów trzecich, z których potencjału wykonawca będzie korzystał przy wykazaniu spełniania warunków udziału w postępowaniu oraz – jeżeli zdecyduje o tym zamawiający – również do podwykonawców. Wykonawca, w przypadku polegania na zasobach podmiotów trzecich, przedkłada zamawiającemu wskazane powyżej dokumenty na potwierdzenie niepodlegania przez te podmioty wykluczeniu z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego, także między innymi w zakresie przesłanki dotyczącej przestępstwa handlu ludźmi (art. 25a ust.3 ustawy Pzp). W przypadku korzystania z podwykonawców takie dokumenty są przedkładane, jeżeli wymaga tego zamawiający (art. 25a ust. 5 ustawy Pzp). W przypadku podwykonawców, zamawiający – biorąc pod uwagę specyfikę przedmiotu zamówienia – może również zdecydować jak daleko w ramach łańcucha dostaw będzie prowadzona weryfikacja podwykonawców pod kątem niepodlegania podstawom wykluczenia z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego.

Warto wspomnieć także o tym, że Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę złożyła dwie petycje do Sejmu i Senatu z prośbą o podjęcie [działań ustawodawczych, związanych z uregulowaniem kwestii reprezentacji dzieci pokrzywdzonych przestępstwem](#). Obowiązujące regulacje prawne powodują wiele nieprawidłowości i zwracał na to uwagę zarówno Sąd Najwyższy, jak i Trybunał Konstytucyjny. Fundacja zaproponowała zatem nowelizację art. 51 kodeksu postępowania karnego wraz z propozycją nowego brzmienia tego przepisu prawnego. Proponowana zmiana wprowadzałaby obowiązek wyznaczania kuratorów procesowych przez sąd karny. Osobami, które miałyby odgrywać taką rolę, byłyby wyłącznie osoby posiadające odpowiednią wiedzę oraz doświadczenie w zakresie pomocy dzieciom ofiarom przestępstw. Projekt Fundacji spotkał się z aprobatą komisji senackiej, a obecnie czeka na rozpatrzenie przez komisję sejmową.

Aktywność w organizacjach międzynarodowych

W październiku 2016 r. w ramach [Międzynarodowej Organizacji Pracy](#) Polska ratyfikowała [Protokół do Konwencji nr 29 dotyczącej pracy przymusowej z 1930 r.](#), przyjęty w Genewie w dniu 11 czerwca 2014 r. Celem przyjęcia protokołu jest rozwój środków zapobiegania pracy przymusowej oraz ochrony i wsparcia ofiar. MOP, uchwalając protokół, postawiła sobie za cel zdecydowane wzmocnienie starań swoich członków zmierzających do wyeliminowania współczesnych form niewolnictwa. Zgodnie z założeniami, członkowie zobligowani są do m.in.:

- prowadzenia edukacji i działań informacyjnych, skierowanych zwłaszcza do grup ryzyka oraz wśród pracodawców,
- ochrony pracowników (szczególnie migrantów) w trakcie rekrutacji,
- wsparcia procesów dokładnej i starannej analizy kontrahentów z punktu widzenia naruszania praw pracowniczych i wykorzystania pracy przymusowej,
- przyjęcia środków, służących identyfikacji, ochronie i wsparciu ofiar,
- przyjęcia rozwiązań zapewniających odstąpienie od karania ofiar za czyny bezprawne, których dopuściły się w związku z byciem ofiarą.

Zespół ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi jest ponadto partnerem Międzynarodowej Organizacji do Spraw Migracji w ramach projektu TACT (Transnational Action – safe and sustainable return and reintegration for Victims of trafficking returning from France, Greece, Italy, Poland and Spain to priority countries Albania, Morocco and Ukraine). Projekt został zainicjowany w 2015 r. i jest finansowany z Europejskiego Funduszu Azylu, Migracji I Integracji. Główne cele projektu to:

- ustanowienie mechanizmu współpracy w zakresie bezpiecznego powrotu i reintegracji ofiar handlu ludźmi w krajach priorytetowych,
- wzmocnienie współpracy (wymiana dobrych doświadczeń, informacji) pomiędzy właściwymi instytucjami w państwach zaangażowanych,
- zapewnienie wsparcia albańskim, marokańskim i ukraińskim ofiarom powracającym do ich krajów pochodzenia w reintegracji.

Członkowie Zespołu spotykali się z przedstawicielami Rady Europy, w tym ekspertami GRETA w ramach II rundy ewaluacji wdrażania Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.

W ramach działalności Rady Państw Morza Bałtyckiego w I połowie 2016 roku kontynuowano polską prezydencję w TF-THB CBSS. Spotkania odbyły się w dniach 17-18.03 i 30-31.05. w Warszawie. Przedstawiono na nich system szkoleń w zakresie handlu ludźmi, który jest realizowany w Polsce, a także dyskutowano nad przyszłością Grupy Zadaniowej ds. Handlu Ludźmi.

Krajowi sprawozdawcy ds. handlu ludźmi uczestniczyli w spotkaniach EU NREM, dzieląc się na forum istotnymi wydarzeniami, a także planowanymi działaniami w zakresie zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi. Polska zaprezentowała podjęte w 2016 r. działania prewencyjne m.in. wystawę mobilną, kampanię społeczną, dwa predefiniowane projekty z grantów norweskich, a także przedstawiła plany na przyszłość. Podczas spotkań UE NREM poruszane były także kwestie dotyczące projektów, realizowanych przez inne państwa z grantów otrzymanych od Komisji Europejskiej.

W 2015 r. Polska podpisała [Konwencję Rady Europy przeciwko handlowi organami ludzkimi](#). Jest to

pierwszy tego typu międzynarodowy dokument prawny, regulujący kwestie pozyskiwania organów i transplantacji. Państwa będą traktować jako przestępstwo pobieranie organów bez wyrażenia woli dawcy i będą same decydowały czy pociągać do odpowiedzialności dawców. Konwencja przewiduje wprowadzenie systemu odszkodowań dla ofiar i ich ochronę, a także środków zapobiegawczych i wymiany informacjami pomiędzy państwami. W 2016 r. toczyły się w Polsce prace nad

dostosowaniem przepisów prawa krajowego do jej postanowień, co umożliwi jej pełną ratyfikację – projekt ustawy o zmianie ustawy o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów został przyjęty przez Stały Komitet Rady Ministrów i skierowany do rozpatrzenia przez Komisję Prawniczą. Podpisanie ustawy nastąpi najprawdopodobniej w 2017 r.

Dobre praktyki, szkolenia, działania

W ramach rozpoczęcia prac nad tworzeniem **Krajowego Mechanizmu Referencyjnego**, MSWiA zorganizował XI Konferencję Europejskiej Sieci Migracyjnej nt. *Wsparcie dla cudzoziemców – ofiar handlu ludźmi – dobre praktyki mechanizmu referencyjnego*, która odbyła się w listopadzie 2016 r. Wśród prelegentów znaleźli się: Enrico Ragaglia z ICMPD, Anniina Jokinen z CBSS, Maj van der Heuvel z niderlandzkiego Ministerstwa Sprawiedliwości, Inkeri Mellanen z fińskiej Służby Imigracyjnej i Vladimir Koman ze słowackiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Na ostatnim w 2016 roku spotkaniu Grupy Roboczej międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi (08.12.) powołano grupę ekspercką do opracowania zasad funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Referencyjnego.

Opublikowane zostało zarządzenie nr 14 Komendanta Głównego Policji z dnia 22 września 2016 r. w sprawie wykonywania przez Policję niektórych zadań w zakresie wykrywania handlu ludźmi, które określa metody i formy wykonywania przez Policję niektórych zadań w zakresie wykrywania handlu ludźmi oraz identyfikacji ofiar tego przestępstwa.

W województwie dolnośląskim powołany został nieetatowy zespół do nadzorowania, organizowania i wspierania wykonywanych w jednostkach organizacyjnych Policji garnizonu dolnośląskiego zadań w zakresie zwalczania przestępczości związanej z handlem ludźmi, pornografią dziecięcą i pedofilią. W komendach miejskich i powiatowych Policji województwa lubelskiego z kolei właściwi Komendanci wyznaczyli koordynatorów w służbie kryminalnej i prewencji. W 2016 r. wymienieni koordynatorzy spotkali się na jednym szkoleniu przeprowadzonym w KWP w Lublinie oraz uczestniczyli w konferencji *Handel ludźmi - praktyczne aspekty zapobiegania i zwalczania*.

We współpracy z Europolem, Policja i Straż Graniczna przeprowadziły w 2016 r. na terenie całego kraju dwie wspólne operacje:

- JOINT ACTION DAY (1–3.06.) – dotyczyła zwalczania handlu ludźmi w celu wykorzystania do pracy przymusowej. W toku czynności ujawniono trzy potencjalne ofiary handlu ludźmi, byli to mężczyźni narodowości ukraińskiej, zatrzymano 56 osób;
- CICONIA ALBA (12–13.10) – dotycząca zwalczania handlu ludźmi w celu wykorzystania seksualnego, w tym seksualnego wykorzystania dzieci. W toku czynności ujawniono 33 potencjalne ofiary handlu ludźmi (obywatele Polski – 21, Bułgarii – 8 Ukrainy – 4). Łącznie zatrzymano 54 osoby.

Bieżąca analiza i koordynacja współpracy pomiędzy Policją, Strażą Graniczną i Prokuraturą w zakresie wsparcia ofiar i zwalczania handlu ludźmi, realizowana jest głównie w ramach regularnych spotkań grupy eksperckiej ds. wsparcia ofiar (8 spotkań w 2016 r.) oraz w ramach regularnych kontaktów z koordynatorami wojewódzkimi.

Odprawy dla policyjnych koordynatorów wojewódzkich ds. zwalczania handlu ludźmi, polskich oficerów łącznikowych oraz oficerów, akredytowanych w Polsce, a także przedstawicieli Straży

Granicznej, prokuratury, Państwowej Inspekcji Pracy, organizacji pozarządowych w celu wzmocnienia współpracy i wymiany informacji w zakresie zwalczania zjawiska handlu ludźmi organizowała także Komenda Główna Policji.

Organizowano także spotkania przedstawicieli Straży Granicznej i Państwowej Inspekcji Pracy, zaangażowanych w realizację kontroli legalności zatrudnienia na terytorium RP, z uwzględnieniem problematyki handlu ludźmi i pracy przymusowej.

Ponadto przez cały rok odbywały się **liczne szkolenia**, organizowane na szczeblu centralnym, wojewódzkim i lokalnym, służące zwiększeniu świadomości osób, mogących mieć kontakt z ofiarami handlarzy ludźmi. Realizowano warsztaty szkoleniowe dla m.in.:

- koordynatorów i członków zespołów w komendach wojewódzkich,
- koordynatorów i funkcjonariuszy policji z komórek organizacyjnych, właściwych do walki z handlem ludźmi z KWP, KSP i CBŚP oraz KMP, KRP i KPP,
- funkcjonariuszy Straży Granicznej,
- rzeczników organów ścigania (poświęcone zakresowi informacji i metodom skutecznego przekazu medialnego w przypadku spraw o handel ludźmi),
- sędziów i prokuratorów,
- aplikantów aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej,
- funkcjonariuszy prewencji (prowadzących zajęcia z młodzieżą – zajęcia dotyczyły metodyki pracy z młodymi ludźmi o handlu ludźmi).

Szkolenia organizowano również dla osób, zajmujących się profesjonalnie świadczeniem pomocy ofiarom handlu ludźmi, w tym dla:

- pracowników pomocy społecznej,
- pracowników Urzędu ds. Cudzoziemców oraz funkcjonariuszy Straży Granicznej w zakresie programu *Dobrowolne powroty*, w tym w postępowaniu z ofiarami handlu ludźmi i dziećmi bez opieki,
- personelu konsularnego krajów pochodzenia ofiar identyfikowanych w Polsce (tematem wiodącym spotkań była problematyka pracy przymusowej),
- polskiego personelu konsularnego krajów docelowych polskich ofiar handlu ludźmi identyfikowanych za granicą,
- pracowników Urzędu ds. Cudzoziemców przeprowadzających wywiady z osobami ubiegającymi się o ochronę międzynarodową i pracujących w ośrodkach dla cudzoziemców w zakresie identyfikacji ofiar handlu ludźmi,
- inspektorów pracy nt. zjawiska handlu ludźmi do pracy przymusowej,
- nauczycieli i pedagogów pracujących z młodzieżą w wieku 13-18 lat (na temat komercyjnego wykorzystywania dzieci i handlu dziećmi).

Współpraca międzynarodowa

Dwustronna współpraca z Wielką Brytanią została nawiązana w związku z wejściem w życie *Modern Slavery Act* w Wielkiej Brytanii oraz dużą liczbą obywateli polskich, identyfikowanych na Wyspach jako ofiary handlu ludźmi. Podczas odbytych spotkań uzgodniono:

- stworzenie planu współpracy w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi, określającego jej obszary i propozycje konkretnych działań,
- współpracę pomiędzy organizacjami pozarządowymi w dziedzinie identyfikacji ofiar, udzielania im wsparcia, dokonywania spójnych ocen ryzyka, a także zapobieganie ponownej wiktymizacji,
- współpracę przy akcjach prewencyjnych,
- realizację wizyt studyjnych, wymianę funkcjonariuszy, w tym zacieśnianie funkcjonującej współpracy operacyjnej.

Ambasada Brytyjska przygotowała w 2015 r. projekt planu działań przeciwko współczesnemu niewolnictwu, przewidzianych dla Polski. W ramach przygotowań do ich realizacji zorganizowano liczne spotkania z przedstawicielami m.in. Home Office, National Crime Agency.

Ponadto w 2016 r. zainicjowano współpracę w ramach Grupy Zadaniowej ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi przy Ambasadzie Brytyjskiej, która jest ciałem doradczym rządu brytyjskiego. W jej skład wchodzi po stronie polskiej przedstawiciele MSWiA, reprezentanci Policji, Służby Granicznej, Prokuratury Generalnej, KCIK-u, a po brytyjskiej – oficer łącznikowy przy Ambasadzie Wielkiej Brytanii oraz przedstawiciele Ambasadora. Spotkanie grudniowe grupy miało na celu przygotowanie polsko-litewsko-brytyjskiej współpracy w dziedzinie przeciwdziałania handlowi ludźmi, w związku z którą na marzec 2017 r. zaplanowano wspólną konferencję poświęconą tej tematyce.

W 2016 roku kontynuowano również nawiązaną w 2014 roku współpracę z Bułgarią. Polska jest partnerem projektu *Increasing the effectiveness of referral, support, protection and reintegration of victims of THB, through the practical application of the Transnational Mechanism*. Celem projektu jest m.in. wzmocnienie zdolności państwowych instytucji zaangażowanych w walkę z handlem ludźmi, wzrost efektywności bułgarskich instytucji odpowiadających za działania prewencyjne i wsparcie ofiar handlu ludźmi, poprawa współpracy pomiędzy organami ścigania pomiędzy Bułgarią a Polską. W jego ramach doszło do dwóch spotkań: w Sofii (październik 2016) i Warszawie (listopad/grudzień 2016). Wizyta w Sofii służyła przede wszystkim omówieniu technicznych aspektów realizowanego projektu, zarządzania, roli lidera, partnerów projektu oraz omówienie planów w zakresie przyszłych wizyt. Podczas spotkania w Warszawie strona polska zaprezentowała m.in. system zwalczania handlu ludźmi w Polsce, krajowe programy zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi, funkcjonowanie międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, polskie doświadczenia w zakresie realizowanych działań prewencyjnych/profilaktycznych. Strona bułgarska mogła również dowiedzieć się jak wyglądają systemowe rozwiązania i doświadczenia Policji w zakresie zwalczania przestępstwa handlu ludźmi, jaką rolę pełni Straż Graniczna i jakie są jej doświadczenia w walce z handlem ludźmi. Podczas spotkania odbyła się również prezentacja wskazówek metodycznych dla prokuratorów prowadzących lub nadzorujących postępowania karne w sprawach dotyczących handlu ludźmi. Należy wskazać, że kolejne spotkania zostały zaplanowane na rok 2017.

Poza regularną współpracą w ramach projektu *Twoje bezpieczeństwo – nasza sprawa, praca w Holandii*, współpraca z Holandią polegała na udziale przedstawiciela Ambasady Królestwa Niderlandów w seminarium nt. *Zaangażowanie biznesu w przeciwdziałanie handlowi ludźmi do pracy przymusowej* (październik 2016 r.) oraz prezentacji kampanii *Przygotuj się zanim wyjedziesz*, dotyczącej zasad funkcjonowania holenderskiego rynku pracy dla osób wyjeżdżających do Holandii na konferencji podsumowującej projekt *Poprawa krajowych struktur powołanych do walki z handlem ludźmi*.

W ramach współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, polska strona przyczyniła się do przygotowania materiału do *Trafficking in Persons Report 2016* (spotkania w styczniu, marcu, lipcu i listopadzie 2016 r.). Należy także wskazać że przedstawiciele ze Stanów brali udział w konferencjach i seminariach, organizowanych przez Zespół ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi MSWiA, Komendę Główną Policji i inne podmioty. Ponadto, w ramach współpracy międzyinstytucjonalnej, odbyło się seminarium polsko-amerykańskie w Sądzie Okręgowym w Poznaniu pn. *Wybrane aspekty przestępczości współczesnego społeczeństwa amerykańskiego. Umowa z Schengen a wzrost handlu ludźmi w krajach Unii Europejskiej*, którego celem było przedstawienie niedoskonałości tradycyjnego socjologicznego podejścia do wyjaśnienia zachowań przestępczych, uspołecznienie instytucjonalnego systemu resocjalizacji jako szansa na przezwycięzenie kryzysu reagowania i podjęcie działań w zakresie ograniczania zjawiska handlu ludźmi.

W 2016 r. policjanci Wydziału do walki z Handlem Ludźmi BK KGP uczestniczyli w 38 spotkaniach z udziałem oficerów łącznikowymi akredytowanych w Polsce – pochodzących z brytyjskiego National Crime Agency, amerykańskiego Federal Bureau of Investigation, policji rumuńskiej, szwajcarskiej i nordyckiej oraz ukraińskiej.

5. Instytucje zaangażowane w przeciwdziałanie handlowi ludźmi i pomocy ofiarom

Zwalczaniem handlu ludźmi oraz zapewnieniem pomocy i opieki ofiarom tego przestępstwa zajmują się liczne instytucje administracji publicznej w Polsce. Z uwagi na złożoność procedury, podejmowane w Polsce działania mające na celu zapobieganie przestępstwu oraz ściganie sprawców mają charakter międzyresortowy. Przedstawiając podmioty zaangażowane w walkę z handlem ludźmi, należy zwrócić uwagę na Kościół Katolicki, który z uwagi na swoją silną pozycję oraz autorytet w Polsce również pełni istotną rolę - przede wszystkim edukacyjną. Obok instytucji publicznych oraz Kościoła, swój wkład w przeciwdziałanie handlowi ludźmi mają także organizacje pozarządowe – przede wszystkim działania informacyjne oraz opieka nad ofiarami handlu ludźmi.

Zespół do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi

Został utworzony w 2004 r. na mocy Zarządzenia Nr 23 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2004 r. i jest organem opiniotwórczo-doradczym Prezesa Rady Ministrów. Przewodniczy mu Sekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele instytucji, organizacji międzynarodowych oraz organizacji pozarządowych. Do zadań zespołu należy:

- ocena realizacji krajowych planów działania przeciwko handlowi ludźmi,
- proponowanie oraz opiniowanie podejmowanych działań zmierzających do skutecznego zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi,
- współpraca z organami administracji rządowej, samorządu terytorialnego oraz organizacjami pozarządowymi.

W celu bieżącego monitorowania działań i wymiany informacji w ramach Zespołu powołano grupę roboczą, w skład której wchodzi eksperci reprezentujący instytucje uczestniczące w pracach Zespołu. W ramach ww. grupy prowadzone są prace grup eksperckich: ds. problematyki handlu dziećmi, ds. działań prewencyjnych oraz ds. wsparcia ofiar.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, a w jego ramach Departament Analiz i Polityki Migracyjnej (DAiPM), jest głównym koordynatorem polityki państwowej wobec handlu ludźmi. Przedstawiciel ministra właściwego ds. wewnętrznych – wicedyrektor DAiPM pełni funkcję sekretarza w Zespole do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi. Departament zapewnia obsługę merytoryczną i organizacyjno-techniczną tego Zespołu. W ramach Departamentu działa utworzony w 2006 roku Wydział ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi. Wydział jest odpowiedzialny za:

- obsługę prac międzyresortowego Zespołu do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, jak również Grupy Roboczej i grup eksperckich,

- monitorowanie prac związanych z realizacją krajowych planów działań przeciwko handlowi ludźmi,
- przygotowanie i opracowanie krajowych planów działań,
- koordynację procesu gromadzenia analiz, informacji i danych statystycznych nt. zjawiska handlu ludźmi,
- prowadzenie współpracy międzynarodowej w zakresie handlu ludźmi,
- nadzór nad wykonywaniem zadań przez Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi (KCIK)¹⁸,
- prowadzenie portalu internetowego handelludzmi.eu.

Policja

Do działań w zakresie zwalczania handlu ludźmi decyzją Komendanta Głównego Policji z dnia 22 stycznia 2014 r. powołany został [Wydział do Walki z Handlem Ludźmi](#) Biura Służby Kryminalnej Komendy Głównej Policji. Do zadań Wydziału należy przede wszystkim zwalczanie przestępczości związanej z handlem ludźmi, pedofilią i pornografią dziecięcą. W zakresie swych zadań Wydział do Walki z Handlem Ludźmi współpracuje z organami sprawiedliwości, administracji publicznej i kontroli państwowej, organizacjami pozarządowymi, społecznymi i instytucjami użyteczności publicznej. Ponadto,

Wydział realizuje działania o charakterze międzynarodowym poprzez współpracę operacyjną i śledczą z organami ścigania innych państw.

Wydział do Walki z Handlem Ludźmi nadzoruje i koordynuje prace [Zespołów do Walki z Handlem Ludźmi](#) powołanych na podstawie Zarządzenia KGP¹⁹ w Wydziałach Kryminalnych w Komendach Wojewódzkich Policji oraz [koordynatorów](#) w Wydziałach Prewencyjnych. Policyjne Wojewódzkie Zespoły do walki z Handlem Ludźmi mają za zadanie stosowanie rozwiązań przyjętych w Algorytmie postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi, prowadzenie rozpoznania, monitorowanie potencjalnych miejsc przestępstw handlu ludźmi oraz uczestniczenie w międzynarodowych operacjach i szkoleniach związanych ze zwalczaniem procederu.

Straż Graniczna

Straż Graniczna pełni szczególną funkcję w zakresie walki z handlem ludźmi w odniesieniu do cudzoziemców. To funkcjonariusze Straży Granicznej bardzo często mają pierwszy kontakt z ofiarami tego przestępstwa, co za tym idzie, często dokonują identyfikacji ofiar. Jak wszystkie opisane instytucje, Straż

¹⁸ Obecna nazwa obowiązuje od 2016 r.

¹⁹ Zarządzenie Nr 14 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie niektórych zadań wykonywanych przez Policję w zakresie rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstwa handlu ludźmi oraz innych czynów zabronionych z nim związanych .

Graniczna uczestniczy w wykonywaniu krajowych planów działań przeciwko handlowi ludźmi. W 2008 r. powołany został w Komendzie Głównej Straży Granicznej Zespół ds. stałego monitoringu i koordynacji działań Straży Granicznej w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi. Jednostka ta ma za zadanie koordynowanie realizacji przedsięwzięć, wynikających z realizacji Krajowego Planu, koordynowanie działań SG w zakresie zwalczania i zapobiegania handlu ludźmi z uwzględnieniem potrzeb szkoleniowych, przeprowadzanie monitoringu i analizy przypadków ujawniania ofiar oraz współpracę z innymi organami właściwymi w zakresie zwalczania tego przestępstwa.

Ponadto, od 2009 r. w strukturach Zarządu Operacyjno-Śledczego KGSG działa Sekcja ds. Nielegalnej Migracji i Handlu Ludźmi, która odpowiada m.in.: za koordynację i nadzór nad działaniami podejmowanymi przez Straż Graniczną w zakresie zwalczania handlu ludźmi. W każdym z oddziałów Straży Granicznej w wydziale operacyjno-śledczym powołano nieetatowego koordynatora do spraw zwalczania handlu ludźmi, odpowiedzialnego za koordynację i współpracę pomiędzy właściwymi komórkami organizacyjnymi Straży Granicznej, Policji oraz innymi instytucjami zaangażowanymi w zwalczanie tego procederu.

Prokuratura Generalna

Za walkę z handlem ludźmi w Prokuraturze Krajowej²⁰ odpowiedzialny jest Departament do Spraw Przeszeczności Zorganizowanej i Korupcji. Jednostka ta koordynuje działania Prokuratury w zakresie ścigania handlu ludźmi. Wyznaczony jest specjalny prokurator-koordynator ds. handlu ludźmi. Od 2007 r. także w prokuraturach apelacyjnych wyznaczeni są prokuratorzy pełniący funkcję konsultantów w zakresie handlu ludźmi. W 2014 r. zostały skierowane do użytku dla prokuratorów prowadzących sprawy dotyczące handlu ludźmi Wskazówki dotyczące prowadzenia postępowań w sprawach handlu ludźmi.

Wojewódzkie zespoły ds. handlu ludźmi

W ramach realizacji Krajowego Planu Działań przeciwko handlowi ludźmi na lata 2013–2015, powołane zostały wojewódzkie zespoły ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi. Trzeba wskazać, że elementem, który również miał wpływ na tworzenie tych zespołów był projekt „Poprawa współpracy w zakresie krajowych struktur, powołanych do walki z handlem ludźmi”. Celem powołania wojewódzkich zespołów jest stworzenie regionalnych platform współpracy dla przedstawicieli administracji publicznej, organów ścigania oraz organizacji pozarządowych, działających w obszarze przeciwdziałania handlowi ludźmi. Głównym zadaniem zespołów jest koordynacja działań poszczególnych instytucji i organizacji w regionie, ułatwianie podejmowania wspólnych inicjatyw oraz wymiana informacji i dobrych praktyk w zakresie prewencji i wsparcia ofiar. W skład zespołów wchodzi

²⁰ Na mocy ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (Dz. U. 2016 poz. 177) połączono funkcję Ministra Sprawiedliwości oraz Prokuratora Generalnego. Przestała funkcjonować niezależna od struktur rządowych Prokuratura Generalna, której kompetencje zostały przeniesione do Prokuratury Krajowej (zapewnia obsługę Prokuratora Generalnego oraz Prokuratora Krajowego).

przedstawiciele: urzędów wojewódzkich, Policji, Straży Granicznej, Inspekcji Pracy, samorządów, Izb Celnich, zarządów przejść granicznych, straży gminnych, jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, Urzędów Pracy, Ogólnopolskiej Sieci Organizacji Pozarządowych przeciwko Handlowi Ludźmi oraz przedstawiciele innych organizacji pozarządowych. Dokładny skład osobowy poszczególnych zespołów jest uzależniony od specyfiki danego województwa.

Państwowa Inspekcja Pracy

Kontroluje legalność zatrudnienia cudzoziemców w Polsce. W zakresie kontroli współpracuje ze Strażą Graniczną, wojewodami, powiatowymi urzędami pracy oraz z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych.

W 2007 r. Inspekcja uzyskała kompetencje do m.in. kontroli legalności zatrudnienia cudzoziemców. Krokiem mającym na celu wzmocnienie możliwości reagowania inspektorów pracy na nielegalne zatrudnianie cudzoziemców i zagrożenie zjawiskiem handlu ludźmi było podpisanie w roku 2008 porozumienia między Komendantem KGSG a Głównym Inspektorem Pracy. Na jego podstawie możliwa jest współpraca w zakresie podejmowania wspólnych kontroli. Dzięki współpracy, przypadki handlu ludźmi, zidentyfikowane przez inspektorów pracy, są przedmiotem śledztw prowadzonych przez właściwe organy ścigania.

W 2015 r. zostało zawarte nowe Porozumienie Głównego Inspektora Pracy i Komendanta Głównego Straży Granicznej w sprawie zasad współdziałania (zastępujące Porozumienie z 2008 r.). Kontynuowano model współpracy ze Strażą Graniczną zmierzający do przejęcia w przyszłości przez tę formację zadań dotyczących kontroli legalności zatrudnienia cudzoziemców. Współpraca PIP i SG nie opiera się już w największym stopniu na wspólnych kontrolach, ale na wymianie doświadczeń, dobrych praktyk oraz interpretacji przepisów. Obie instytucje prowadzą większość kontroli samodzielnie

Urząd do Spraw Cudzoziemców

Urząd pełni istotną rolę w zakresie wstępnej identyfikacji potencjalnych ofiar handlu ludźmi wśród cudzoziemców, ubiegających się o ochronę międzynarodową w Polsce. W ramach prowadzonych postępowań o nadanie statusu uchodźcy, pracownicy Urzędu mogą uzyskiwać informacje wskazujące, że cudzoziemiec padł ofiarą handlu ludźmi. Ponadto, w Departamencie Postępowań Uchodźczych jest wskazany nieetatowy koordynator ds. handlu ludźmi, odpowiedzialny za koordynację działań oraz właściwy przepływ informacji.

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Ministerstwo Rodziny,
Pracy i Polityki Społecznej

Resort odgrywa kluczową rolę w zakresie wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi. W ramach pomocy społecznej przewidziana jest możliwość udzielenia interwencji kryzysowej

bezpośrednio z uwagi na potrzebę ochrony ofiar (art. 5a, 7a i inne ustawy z dnia 12 marca 2004 o pomocy społecznej Dz. U. 2004 Nr 64 poz. 593 z późn. zm.). W 2014 r. MRPiPS przyjęło opracowane przez grupę ekspercką ds. wsparcia ofiar handlu ludźmi Standardy bezpiecznego schronienia dla ofiar handlu ludźmi i przekazało je jako materiał pomocniczy dla kadry pomocy społecznej prowadzącej ośrodki interwencji kryzysowej oraz punkty interwencji kryzysowych. MRPiPS prowadzi od 2008 r. coroczny cykl szkoleń dla personelu jednostek organizacyjnych pomocy społecznej nt. wsparcia ofiar handlu ludźmi, w tym również na temat zasad i współpracy ośrodków interwencji kryzysowej z Krajowym Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnym.

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi jest realizowanym od 2009 r., finansowanym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, zadaniem publicznym, skierowanym do polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi. Co roku MSWiA ogłasza otwarty konkurs na prowadzenie KCIK. Obecnie Centrum jest prowadzone przez Fundację Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada oraz Stowarzyszenie Po-MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej. W ramach KCIK funkcjonuje skierowany do cudzoziemców Program Wsparcia i Ochrony Ofiary/Świadka Handlu Ludźmi.

KCIK zostało powołane po to, aby pomagać ofiarom handlu ludźmi w Polsce. W ramach jego zadań mieści się identyfikacja ofiar handlu ludźmi, interwencja, poradnictwo prewencyjne, konsultacje dla instytucji i organizacji oraz prowadzenie specjalistycznego schroniska dla ofiar. Pracownicy KCIK udzielają porad nie tylko ofiarom handlu ludźmi, ale także ich bliskim, organizacjom i instytucjom, osobom zagrożonym handlem ludźmi.

Kluczowa w udzielaniu pomocy ofiarom handlu ludźmi jest ich wstępna identyfikacja, którą w większości przypadków przeprowadzają organy ścigania. Po identyfikacji ofiary następuje konieczność zapewnienia jej bezpieczeństwa, odizolowania od sprawców i umieszczenia w bezpiecznym miejscu. To najważniejszy cel działania KCIK: kompleksowa pomoc ofiarom procederu, która jest udzielana przez organizacje pozarządowe. Osoba objęta pomocą może liczyć na pełne wsparcie: zakwaterowanie, opiekę medyczną i psychologiczną, konsultacje prawne. W ciągu 2016 roku jego pracownicy odebrali ponad 10 tysięcy telefonów z prośbą o pomoc lub informację.

Ogólnopolska Sieć Organizacji Pozarządowych Przeciwko Handlowi Ludźmi

Organizacje pozarządowe zaangażowane w zwalczanie handlu ludźmi skupiają się **Ogólnopolskiej Sieci Organizacji Pozarządowych Przeciwko Handlowi Ludźmi**, która powstała w lipcu 2014 r. w ramach realizacji projektu finansowanego ze środków Funduszu Norweskiego. Obecnie Sieć skupia 19 organizacji pozarządowych, docelowo

znajdzie się w niej 28 organizacji ze wszystkich województw. Głównym zamierzeniem Sieci jest utworzenie wysokospecjalistycznej sieci organizacji przeciwdziałających handlowi ludźmi w celu poprawy jakości i efektywności ich pracy, profesjonalizacji działań oraz wzmocnienia potencjału, tak by w efekcie mogły być partnerem instytucji publicznych i organów ścigania we wspólnych działaniach, mających na celu zapobieganie handlowi ludźmi oraz wsparcie ofiar tego przestępstwa. W ramach działań Sieci znajduje się m.in. wzmocnienie wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi, opracowanie standardów świadczenia usług dla ofiar handlu ludźmi, w szczególności zachowania bezpieczeństwa i prywatności oraz szacunku dla wyborów ofiar, a także zorganizowanie serii warsztatów z tematyki handlu ludźmi dla organizacji pozarządowych. Dzięki działaniom Sieci wybrane organizacje pozarządowe z terenu całej Polski są przygotowywane do pracy z ofiarami handlu ludźmi, w efekcie czego uzyskanie profesjonalnej pomocy będzie możliwe docelowo w każdym województwie.

6. Organizacje pozarządowe w walce z handlem ludźmi

Organizacje pozarządowe pełnią funkcję wspierającą organy i instytucje państwowe w działaniach na rzecz zwalczania handlu ludźmi, pomocy ofiarom i edukowaniu społeczeństwa. Większość z nich jest członkami [Ogólnopolskiej Sieci Organizacji Pozarządowych Przeciwko Handlowi Ludźmi](#), która powstała w lipcu 2014 r. w ramach realizacji projektu finansowanego ze środków Funduszu Norweskiego²¹.

Najważniejsze organizacje pozarządowe zajmujące się problematyką handlu ludźmi

Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada

Powstała w 1996 r. Celem Fundacji jest działanie na rzecz poszanowania praw człowieka, zwalczanie handlu ludźmi, niewolnictwa i pracy przymusowej oraz przeciwdziałanie eksploatacji prostytutki, a także przestępstwom przeciwko wolności i zdrowiu jednostki. Fundacja od początku swojego istnienia działa aktywnie na rzecz pomocy ofiarom. Od 2009 r., czyli od uruchomienia KCIK, jest zaangażowana w prace Centrum – jak dotąd corocznie wygrywała konkurs MSW(iA) na prowadzenie Centrum, zapewniając wyspecjalizowaną kadrę i schronisko dla pokrzywdzonych kobiet w Warszawie.

Stowarzyszenie Po-MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej

Po MOC
Stowarzyszenie

Zostało założone w 1998 r. Misją Stowarzyszenia jest kompleksowa pomoc kobietom w sytuacji kryzysowej poprzez: zapewnienie bezpiecznego schronienia, towarzyszenie w procesie rozwoju osobistego, działania profilaktyczne i edukacyjne w zakresie przemocy, handlu ludźmi i przymuszonej prostytutki. Głównym celem Stowarzyszenia jest pomoc kobietom i ich dzieciom zagrożonym lub dotkniętym przemocą seksualną, fizyczną i psychiczną, ofiarom handlu kobietami oraz ich rodzinom. Od 2014 r. Stowarzyszenie jest zaangażowane w funkcjonowanie KCIK, w ramach którego prowadzi w Katowicach schronisko dla pokrzywdzonych kobiet.

Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć

Jest pozarządową organizacją pożytku publicznego założoną w 2002 r. w Krakowie. CPPHN działa na rzecz ochrony praw człowieka, przede wszystkim świadcząc bezpłatną pomoc prawną osobom z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym i dyskryminacją, w tym osobom ubogim, ofiarom przemocy domowej, cudzoziemcom i uchodźcom, prowadzi monitoring przestrzegania standardów praw człowieka, podejmuje interwencje prawne i działalność rzeczniczą oraz realizuje projekty badawcze i edukacyjne. Centrum podejmuje także działania mające na celu przeciwdziałanie handlowi ludźmi, w tym dzieciom, poprzez organizowanie kampanii społecznych oraz udzielanie wsparcia prawnego ofiarom. Centrum publikuje także cykliczne raporty dotyczące handlu ludźmi w Polsce, w których

²¹ Więcej na s. 16

oprócz analizy skali i obrazu zjawiska, jest oceniany także system pomocy ofiarom przestępstwa (dotychczas ukazały się 4 edycje raportu).

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Działająca od 1991 r. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (dawniej Fundacja Dzieci Niczyje) wspiera dzieci i ich rodziny niosąc pomoc w sytuacjach krzywdzenia. W jej placówkach pomoc psychologiczną i prawną mogą znaleźć dzieci, które doświadczyły krzywdzenia (przemocy fizycznej, przemocy psychicznej, wykorzystywania seksualnego, zaniedbania, cyberprzemocy) oraz ich rodziny. Oferowane jest również wsparcie rodzicom małych dzieci w wieku 0-6 lat, którzy z różnych względów nie są przygotowani do świadomej, bezpiecznej opieki i wychowania swoich dzieci. Celem Fundacji jest wspieranie dzieci w przezwyciężeniu traum, jakie niosą za sobą doświadczenia krzywdy. Fundacja aktywnie współpracuje z Policją, w kwestii zwalczania przestępstw związanych z wykorzystywaniem seksualnym dzieci. Fundacja prowadzi stronę internetową stopseksurystyce.fdds.pl, gdzie można zgłaszać przypadki wystąpienia przestępstw z udziałem dziećmi, a wyniki na bieżąco są przekazywane Policji.

Itaka – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych

Założona w 1999 r. organizacja pozarządowa zajmuje się problemem zaginięć w Polsce. Jest organizacją pożytku publicznego. Itaka odnajduje zaginionych, pomaga ich rodzinom, przeciwdziała zaginięciom. Prowadzi internetową bazę danych osób zaginionych, całodobową linię wsparcia dla zaginionych i ich rodzin oraz Telefon w Sprawie Zaginionego Dziecka. Wszelką pomoc Itaka świadczy bezpłatnie. Itaka współpracuje z Komendą Główną Policji i jest organizacją członkowską Federacji Missing Children Europe.

Lista powyższych organizacji pozarządowych nie jest pełna. Pomoc ofiarom handlu ludźmi udziela kilkadziesiąt podmiotów m.in. Caritas, Polski Czerwony Krzyż, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta i wiele innych organizacji, fundacji oraz stowarzyszeń, świadczących różne formy wsparcia dla osób poszkodowanych, w tym także dla pokrzywdzonych przestępstwem handlu ludźmi.

IV. Podsumowanie

Zjawisko handlu ludźmi w Polsce obserwuje się od lat dziewięćdziesiątych. Specyfika działania służb zmienia się tak, jak zmieniają się metody postępowania sprawców. Należy wskazać, że bardzo dynamiczny rozwój nowych technologii sprawił, że to Internet coraz częściej staje się miejscem, gdzie werbuje się osoby do wyjazdu za granicę. W związku z tym walka z danym przestępstwem przenosi się również do sieci - dotyczy to zarówno działań operacyjno-śledczych, jak i prewencyjnych.

Pomimo zmian w zakresie metod jakich używają przestępcy zajmujący się handlem ludźmi, nie zmienia się jedno: na działania handlarzy narażeni są wszyscy, bez względu na wiek, płeć czy wykształcenie.

Warto jednak zwrócić uwagę na grupy szczególnego ryzyka. Należą do nich:

- dzieci cudzoziemskie migrujące bez opieki,
- dzieci – z domów dysfunkcyjnych (w tym rodzin uzależnionych), które nie zaspokajają ich podstawowych potrzeb; z rodzin o niskim poziomie edukacji; wykluczonych społecznie; będące ofiarami lub świadkami przemocy; którym rodzice nie poświęcają czasu i uwagi; znajdujące się w instytucjonalnej pieczy zastępczej,
- nastolatki i osoby młode, zagubione, z rodzin z problemami, niemające wsparcia wśród bliskich – te, które szczególnie łatwo wchodzą w silne relacje z osobami, które okażą im sympatię i zainteresowanie,
- osoby w trudnej sytuacji materialnej, niemogące znaleźć pracy lub pogrążone w długach, mające problem z zaspokojeniem podstawowych potrzeb życiowych swoich i swoich bliskich, ale też np. osoby starsze, chcące wesprzeć znajdujących się w kłopotach finansowych członków rodziny,
- osoby niepełnosprawne, w tym niepełnosprawne intelektualnie – zmarginalizowane i w trudnej sytuacji ekonomicznej; w przypadku ograniczenia intelektualnego – mniej umiejętnie oceniających rzeczywistość, w tym intencje innych osób,
- cudzoziemcy – szczególnie z krajów o słabszej kondycji ekonomicznej, niemający wsparcia i nieznający języka.

Konsekwencje, które ponoszą ofiary, mają negatywny wpływ na ich kondycję psychiczną, emocjonalną i społeczną. Zdarza się, że tracą one również zdrowie fizyczne. Latami zmagają się z depresją, lękami, utratą poczucia sprawczości, a także obawą przed wtórną wiktyimizacją.

Przez lata głównymi ofiarami handlarzy w Polsce były kobiety, które wykorzystywano w seksbiznesie. Od pewnego czasu obserwujemy jednak zmianę trendu: wraz z coraz większym zapotrzebowaniem na tanią siłę roboczą, rośnie odsetek mężczyzn przymuszanych do pracy. Zmienia się charakter eksploatacji ofiar, a zatem i proporcje między płciami wśród poszkodowanych. Zwiększa się także odsetek Polaków, będących ofiarami handlarzy zagranicą, w tym przede wszystkim w Wielkiej Brytanii.

Przez lata polskie władze i służby dołożyły wielu starań w zwalczaniu handlu ludźmi w Polsce. Dowodem na to może być fakt, że po raz kolejny Polska została zakwalifikowana do pierwszej kategorii państw walczących z handlem ludźmi w publikowanym corocznie przez Departament Stanu USA raporcie *Trafficking in Persons* (edycja 2017). Do przygotowywania raportu amerykańską administrację zobowiązują przepisy uchwalonego w 2000 roku *Trafficking Victims Protection Act*. Raport stanowi ważne źródło informacji na temat sytuacji w obszarze handlu ludźmi w 209 krajach na świecie,

ponieważ co roku aktualizuje globalne spojrzenie na charakter i zasięg handlu ludźmi oraz zakres działań rządów w celu wyeliminowania go. Na całym świecie raport jest wykorzystywany przez organizacje międzynarodowe, rządy i organizacje pozarządowe, również jako narzędzie analityczne do oceny obszarów, wymagających największego zaangażowania.

Pierwsza kategoria obejmuje państwa, których rządy w pełni stosują się do standardów zgodnych z TVPA (które odpowiadają zapisom Protokołu z Palermo²²), a więc podejmują minimalne kroki, zmierzające do wyeliminowania handlu ludźmi. Autorzy raportu zwrócili uwagę na ciągłe starania Polski, zmierzające do poprawy skuteczności organów ścigania, oraz utrzymanie wysiłków, mających na celu zapewnienie skutecznej ochrony i kompleksowego wsparcia ofiarom handlu ludźmi.

Jednocześnie, Departament Stanu USA kieruje również nasze spojrzenie na obszary wymagające korekty i zintensyfikowania działań. Rekomendacje dotyczą edukowania – zarówno personelu i służb, jak i ofiar – zarządzania danymi, ale też zaostrezenia egzekwowania prawa przez służby ścigania oraz sądy. W związku z tym zalecane jest:

- wydawanie wyroków skazujących dla handlarzy adekwatnych do wagi popełnianych czynów,
- zwiększenie liczby szkoleń dla sędziów i prokuratorów,
- zintensyfikowanie ścigania przestępstw dotyczących handlu ludźmi, zwłaszcza związanych z pracą przymusową,
- zwiększenie liczby szkoleń prawnych w zakresie ścigania handlu ludźmi, związanych z pracą przymusową, rozważenie utworzenia w prokuraturze wyspecjalizowanych jednostek do handlu ludźmi,
- zwiększenie wysiłków na rzecz proaktywnej identyfikacji ofiar, szczególnie wśród małoletnich bez opieki, migrantów i dzieci wykorzystywanych w prostytucji,
- ulepszenie środków, mających na celu identyfikację ofiar-dzieci,
- kształcenie i motywowanie cudzoziemców, będących ofiarami handlu ludźmi, do przystępowania do programu ochrony świadków,
- zwiększenie dostępu ofiar do kompensaty poprzez zachęcanie prokuratorów do występowania o odszkodowanie w trakcie trwania postępowań karnych i systematycznego informowania ofiar o ich prawie do występowania przeciwko handlarzom w procesach cywilnych,
- poprawa centralnej koordynacji oraz gromadzenia danych nt. zwalczania handlu ludźmi.

Obserwacje specjalistów z USA pokrywają się zatem z wnioskami płynącymi z niniejszego raportu. Uważa się, że mimo dotychczasowych wysiłków, ujawnione przypadki handlu ludźmi stanowią zaledwie niewielką część zjawiska. Większość ofiar nie zostaje zidentyfikowana, a sprawców – ukarana, na co wpływ ma szereg czynników, w tym m.in. trudności z udowodnieniem takiego przestępstwa zwłaszcza w przypadku, w którym ofiara nie chce współpracować z organami ścigania. Dzieje się tak, ponieważ poszkodowani – gdy już uda im się wyrwać z rąk przestępców – często nie chcą przedłużać swojego cierpienia, marzą jedynie o zapomnieniu i powrocie do bezpiecznego życia. Boją się, że współpraca z Policją lub Prokuraturą może wydłużyć proces powracania do normalności. Niektóre

²² Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz. U. z dnia 31 stycznia 2005 r.).

z niezidentyfikowanych ofiar nie mają nawet świadomości, w jakiej sytuacji się znalazły – nie potrafiąc jej nazwać, nie umieją prosić o adekwatną pomoc. Czasem też obserwuje się występowanie wariacji na temat tzw. syndromu sztokholmskiego, a więc uzależnienia ofiary od oprawcy i niechęci do ukarania go.

Aby zapewnić skuteczność działań, koncentracja na edukacji wielowymiarowej i wielokierunkowej grup ryzyka, tj. osób mogących wejść w kontakt z ofiarą, ale i przedstawicieli organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości wydaje się niezbędnym ruchem. Oprócz edukacji, bardzo ważnym elementem w przeciwdziałaniu handlowi ludźmi jest współpraca różnych podmiotów (począwszy od instytucji publicznych, służb, Kościoła, po organizacje pozarządowe), zarówno na poziomie krajowym jak i międzynarodowym. Warto również śledzić najnowsze rozwiązania IT na świecie, które z uwagi na fakt, iż to Internet/*social media* są platformą coraz częściej wykorzystywaną przez sprawców handlu ludźmi, mogą pomóc w walce z tym procederem.

V. Summary

VI. Bibliografia

1. Sprawozdanie końcowe z wykonania zadania publicznego Prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla ofiar handlu ludźmi w okresie od 1 stycznia 2016 r. do 31 grudnia 2016 r., przygotowane przez Fundację La Strada i Stowarzyszenie PoMOC.
2. Sprawozdanie Straży Granicznej z działalności z obszaru zwalczania i zapobiegania handlu ludźmi za rok 2016, przygotowane w Zarządzie Operacyjno-Śledczym Komendy Głównej Straży Granicznej.
3. Sprawozdanie w sprawie osób osądanych w pierwszej instancji sądów okręgowych w 2016 roku, przygotowane przez Departament Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości.
4. Sprawozdanie z wykonania *Krajowego Planu Działania przeciwko Handlowi ludźmi na lata 2016-2018*, przygotowane przez Wydział ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi.
5. Sprawozdanie z koordynacji postępowań, których przedmiotem jest handel ludźmi, za 2016 rok, opracowane w Departamencie ds. Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej.
6. Wnioskowane informacje z zakresu realizacji przez komórki dw. z handlem ludźmi jednostek organizacyjnych Policji na potrzeby przygotowywanego w DAiPM MSWiA sprawozdania z wykonania *Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2016-2018 w 2016 r.*, opracowane w Wydziale do walki z Handlem Ludźmi Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji.
7. Raport *An Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action 2008*, przygotowany przez UNODC.
8. Raport *Global estimate of forced labour 2012: Results and Methodology*, opracowany przez Światową Organizację Pracy (International Labour Office (ILO)).
9. Raport *Global Report on Trafficking in Persons*, United Nations, New York, 2014
10. Raport *Population by country of birth and nationality*, przygotowany przez brytyjski Office for National Statistics.
11. Raport *Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour*, International Labour Office (ILO), Geneva 2014
12. Raport *Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings*, przygotowany przez Komisję Europejską z maja 2016 r. na podstawie statystyk Eurostatu.
13. Raport *Trafficking in human beings. 2015 edition*, przygotowany przez Eurostat.
14. Raport *Trafficking in Persons 2017* przygotowane przez Departament Stanu USA.
15. Raport *United Kingdom Human Trafficking Centre. National Referral Mechanism Statistics. End of the Year Summary 2016*, opracowane przez brytyjską Modern Slavery Human Trafficking Unit – MSHTU (Krajową Agencję ds. Przestępczości).

Wykorzystano również informacje dostępne m.in. na portalach internetowych: www.handelludzmi.eu, na stronie KCIK www.kcik.pl, Fundacji La Strada www.strada.org.pl, Stowarzyszenia Po-MOC www.po-moc.pl oraz Europolu www.europol.europa.eu oraz w publikacjach wymienionych instytucji i organizacji.

Warszawa 2017

Materiał opracowano w Wydziale ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi
Ludźmi

w Departamencie Analiz i Polityki Migracyjnej

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji